

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PRÁVO NA ŽIVOT A JEHO REFLEXE V ČESKÉ
ÚSTAVNOSTI**

ŽANETA SLADKÁ

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PRÁVO NA ŽIVOT A JEHO REFLEXE V ČESKÉ
ÚSTAVNOSTI**

ŽANETA SLADKÁ

Příslušné odborové pracoviště: Katedra ústavního a evropského práva

Název studijního programu: Právo a právní věda

Název oboru: Právo

Jméno vedoucího práce: Mgr. et Mgr. Renáta Vokrojová

Pracoviště vedoucího práce: Katedra ústavního a evropského práva

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni dne:

Podpis:

Děkuji Mgr. et Mgr. Renátě Vokrojové za vstřícnost, rady a připomínky, které mi při zpracování diplomové práce ochotně poskytla.

Obsah

Úvod	7
1. Právo na život a jeho ústavní vývoj	10
1.1. Právo na život jako základní a přirozené právo	10
1.2. Doktrína nedotknutelnosti osoby	11
1.2.1. Status negativus.....	12
1.2.2. Status positivus	12
1.2.3. Aspekty práva na nedotknutelnost osoby.....	14
1.3. Charakter práva na život jakožto základního lidského práva	18
1.4. Meze základních lidských práv a svobod	20
1.5. Ústavní vývoj práva na život	23
2. Právo na život v Listině	27
2.1. Odstavec 1. Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany před narozením	28
2.2. Odstavce 2. a 3. Nikdo nesmí být zbaven života. Trest smrti se nepřipouští	34
2.2.1. Nikdo nesmí být zbaven života	35
2.2.2. Trest smrti se nepřipouští	38
2.2.3. Trest smrti v české právní úpravě	40
2.3. Odstavec 4. Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.	40
3. Právo na život v nadstátních pramenech	45
3.1. Úloha mezinárodních organizací ve vztahu k ochraně lidských práv a svobod.....	45
3.2. Článek 6 Listiny ve světle nadnárodních dokumentů.....	46
4. Komparativní reflexe	51
4.1. Evropská úmluva základních práv a svobod jako společný základ ochrany lidských práv.....	52
4.2. Pojetí právního státu v evropských zemích	52
4.3. Zakotvení práva na život ve vybraných ústavách evropských států.....	53
5. Vybrané recentní problémy	56
5.1. Interrupce	56
5.1.1. Indikace interrupce.....	56
5.1.2. Interrupční zákonodárství - Způsoby legislativního řešení přípustnosti interrupcí	58
5.1.3. Interrupční zákonodárství v České republice.....	59

5.2. Euthanasie.....	60
5.2.1. Euthanasie ano, či ne?	61
5.2.2. Druhy euthanasie.....	63
5.2.3. Způsoby legislativního řešení přípustnosti euthanasie.....	64
5.2.4. Prameny práva v České republice	64
6. Náměty de lege ferenda	68
6.1. Návrh trestního zákona z roku 2007	68
6.1.1. Důvodová zpráva k návrhu trestního zákona	69
6.2. Otázka legalizace euthanasie	70
6.2.1. Svolení k euthanasii jako psychologický a právní problém.....	70
6.2. 2. Návrh zákona o důstojné smrti.....	72
7. Závěr.....	76
Resumé	80
Literatura a prameny.....	82
Literatura knižní a časopisecká.....	82
Právní předpisy:	84
Soudní rozhodnutí:.....	85
Další zdroje:.....	86

Úvod

Právo na život je nejzákladnější lidské právo garantované každé bytosti bez rozdílu. Je systémovým základem dalších lidských práv a svobod, které jsou nezbytné k ochraně nedotknutelnosti osoby po všech jejích stánkách. Toto téma jsem si zvolila ke zpracování zejména z důvodu zásadnosti této problematiky a jeho dopadu v reálném životě. Ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že ustanovení o právu na život obsažené v Listině základních práv a svobod je pouhé teoretické zakotvení tohoto práva jako projevu demokratického právního státu, ve skutečnosti některé aspekty práva na život odrážejí zásadní recentní problémy současné společnosti. K nim lze řadit zejména problematiku euthanasie či potratů až po přípustnosti trestu smrti v daném právním systému. Pokusím se nastínit jak chápání této problematiky v českém právním řádu, tak některé teoretické přístupy, které se v souvislosti s těmito otázkami zformovaly. Zároveň se pokusím zhodnotit, zda právu na život lze přiznat i negativní aspekt, tedy lze-li z práva na život dovozovat i právo na smrt. Zda existuje právo ukončit svůj život ať již vlastní rukou či za pomoci jiného. Zvolené téma, téma právo na život, bych v první kapitole chtěla přiblížit z obecného teoretického hlediska, jakožto jednu z hodnot, která náleží do Hlavy II. prvního oddílu Listiny základních práv a svobod pojmenované Základní lidská práva a svobody. Tato práva se pokusím vyložit ve světle doktríny nedotknutelnosti osoby a jejího statusového chápání, kdy se zaměřím na jednotlivé složky nedotknutelnosti osobnosti. Jak pro právo na život tak pro všechna práva Listinou deklarovaná platí ústavně garantované principy nezadatelnosti, nezrušitelnosti, nezcizitelnosti a nepromlčitelnosti, jejichž obsah stručně nastíním. V neposlední řadě se budu věnovat způsobu a podmínkám pro omezení lidských práv a svobod vůbec se zaměřením na právo na život, jelikož žádné právo nemůže být vykonáváno bezmezně a je potřeba vytvořit určité hranice pro jeho realizaci. Pro úplné dokreslení současného chápání práva na život přiblížím jeho postupný vývoj a zakotvení v ústavních zákonech od vzniku Československa roku 1918 až po vytvoření samostatného katalogu lidských práv v České republice nesoucí název Listina základních práv a svobod. V druhé kapitole se podrobně zaměřím na rozbor článku 6. Listiny. Jednotlivé odstavce rozeberu jak z pohledu práva ústavního, tak z hlediska případné zákonné úpravy a možných projevů v konkrétních oblastech lidského života. V souvislosti s článkem 1. Listiny se pokusím odpovědět na otázku, kdy lze lidskou bytost

chápat jako subjekt práva na život a naopak kdy jako objekt. Současně se pokusím osvětlit význam tohoto odstavce pro postavení embrya v českém právu. Pokusím se nalézt odpověď na to, zda české právo pohlíží na lidský plod jako na samostatný subjekt práva, který je již v této fázi své existence nadán právem na život, či naopak je považován za pouhou biologickou součást těla matky. V této souvislosti zejména s ohledem na konflikt mezi právem matky rozhodovat o svém těhotenství a ochranou počatého dítěte zmíním téma přípustnosti umělého přerušování těhotenství v české legislativě. Prostřednictvím konkrétních ustanovení trestního zákoníku nastíním různé formy jednání, které mají za následek porušení ustanovení odst. 2 Listiny a totiž, že nikdo nesmí být zbaven života. Dále se budu zabývat problematikou trestu smrti a jeho přípustnosti v českém právu, jakož i názory svědčícími pro a proti zavedení tohoto absolutního trestu. V souvislosti s posledním odstavcem charakterizují opět v odkazu na trestní zákoník jednání, jimiž dochází k porušení práva na život, ale v důsledku splnění zákonných podmínek je toto jednání považováno za beztrestné. Problematika práva na život samozřejmě není předmětem jen českého vnitrostátního práva. Proto se ve své práci zaměřím i na pojetí lidských práv na úrovni mezinárodní úpravy a na jejich zakotvení v ústavních zákonech vybraných evropských států s ohledem na jejich společný historický vývoj a v souvislosti s koncepcí právního státu. Pokusím se přiblížit obsah článku 6. Listiny ve světle některých mezinárodních dokumentů včetně významu mezinárodních organizací v oblasti lidských práv. V následující kapitole se zaměřím na právo na život jako na recentní problém. Spojitost této problematiky je spjata zejména s otázkou interrupce a euthanasie. Ve zmíněné kapitole se zaměřím na možné důvody pro zavedení interrupce a jejich hodnocení z pohledu zastánců a odpůrců tohoto zákroku. Nelze opomenout problematiku interrupčního zákonodárství a to jak obecně jakožto možné způsoby legislativního řešení interrupce až po vývoj právní úpravy v České republice. Současně se budu věnovat i problematice euthanasie, kdy se pokusím přiblížit odlišné názorové postoje zastánců a odpůrců euthanasie a důvody, o které se ve svých názorech opírají. Dále se budu zabývat druhy euthanasie, které se v současné době rozlišují a opět způsoby legislativního řešení euthanasie vůbec a postoj k euthanasii zakotvený v českém právním řádu. Jako poslední kapitolu jsem zařadila téma náměty de lege ferenda, kde se pokusím analyzovat a zhodnotit legislativní snahy v oblasti legalizace euthanasie v České republice a naopak snahy o zařazení speciální skutkové podstaty usmrcení na žádost do trestního zákoníku. V této

souvislosti se zaměřím na novelu trestního zákoníku, jejíž návrh předložila vláda v roce 2007 k projednání poslanecké sněmovně a na návrh tak zvaného zákona o důstojné smrti z roku 2008, kdy výsledek těchto legislativních snah byl v obou případech bezvýsledný. Ke zpracování této diplomové práce jsem použila dostupných relevantních zdrojů jak knižních, tak časopiseckých za současného propojení s judikaturou Ústavního soudu ČR, Nejvyššího soudu ČR a dalších. Zvolené téma se mi s ohledem na dostupnost a srozumitelnost pramenů, ze kterých jsem čerpala, zpracovávalo bez větších obtíží.

1. Právo na život a jeho ústavní vývoj

1.1. Právo na život jako základní a přirozené právo

Právo na život patří mezi základní lidská práva a svobody, totiž taková, která jsou z hlediska existence veškerých práv člověku vlastních ta nejzákladnější a nejdůležitější a současně představuje jejich zdroj a počátek.¹ Jsou to práva mající přirozenoprávní původ, vycházejí totiž ze samotné lidské přirozenosti a člověčenství. Každá bytost je jejich nositelem již z toho titulu, že je člověkem, živým jedincem, kterému byl darován život. Podmínkou jejich platnosti není skutečnost, že stát tato práva zakotví ve své pozitivně právní úpravě, jsou totiž na státu nezávislá, jejich existence jím není určována, protože jsou každému vlastní již od jeho narození. Proto jednotlivé státy, které chtějí dát najevo svoji úctu a respekt k lidským právům a demokratickým principům, tak učiní tím, že tato práva deklarují na ústavní úrovni a pomocí zákonů posléze určí jejich rozsah a meze. Zároveň jim poskytují náležitou ochranu a garanci, jako tomu je u nás prostřednictvím Listiny základních práv a svobod.²

Právo na život je umístěno v prvním oddílu hlavy druhé Listiny základních práv a svobod (dále jen Listina) například spolu s právem na nedotknutelnost, osobní svobodu či lidskou důstojnost pod názvem Základní lidská práva a svobody. Jsou to práva garantovaná a přiznaná každému člověku od narození do smrti bez rozdílu.³ Oproti tomu subjektem některých práv může být pouze určitým způsobem vymezený okruh osob jako například občané, cizinci, rodiče, děti atd. Například pouze občanům České Republiky je přiznáno právo volební či právo hlasovat v místním či krajském referendu.⁴

Právo na život jakožto právo základní, ve svém nejužším smyslu představuje pouze právo na samotnou fyzickou respektive biologickou existenci každé osoby a je základem a východiskem všech dalších osobních práv. Tato práva se mohou realizovat pouze za předpokladu existence práva na život. Bez něho by všechna ostatní práva byla bezvýznamná, protože by nebylo komu tato

¹ PAVLÍČEK, V. a kol., *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 70

² ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk 2007. str. 261

³ PAVLÍČEK, V. a kol., *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 70

⁴ KLÍMA, K. *Ústavní právo 3- Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. str. 39

práva garantovat.⁵ Primárním předpokladem je živý člověk, fyzická osoba, která klade na svůj život určité nároky v podobě garance soukromého a rodinného života a sociálních nároků, jejichž uspokojení je zajišťováno například prostřednictvím výkonu práva na bezplatné vzdělání, práva na výkon zaměstnání, jehož volba je podle Listiny v rukou každého z nás, práva svobodně provozovat podnikání, až po právo na nabývání kulturního bohatství, k němuž má podle Listiny každý přístup. Tyto nadstavbové nároky by byly zbytečné, pokud by si člověk nemohl být jistý ve své samotné existenci.⁶ Důležitým požadavkem ve vztahu k právu na život je garance rovnosti všech lidí v tomto právu. Úkolem státní moci je zajistit jeho záruku pro každého bez ohledu na jeho pohlaví, rasu, barvu pleti, jazyk, víru a náboženství, politické či jiného smýšlení, národní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní nebo etnické menšině, majetek, rodu nebo jiného postavení, jak stanovuje čl. 3. Listiny.⁷

1.2. Doktrína nedotknutelnosti osoby

Právo na život patří spolu s dalšími právy, která jsou zakotvena v hlavě II. oddílu 1. Listiny do práv osobnostních. Tato práva stojí na doktríně nedotknutelnosti osoby, jejímž cílem je respekt a ochrana těchto fundamentálních práv a to zejména ve vztahu ke státní moci. Úloha státu spočívá v tom, že zakotvuje, garantuje a chrání práva, která patří do této kategorie a současně upravuje meze výkonu těchto práv. Nezbytně též stanovuje podmínky, za kterých může veřejná moc do osobního statusu člověka zasáhnout, a způsob obrany jednice pro případ jejich porušení.⁸

Doktrína osobní nedotknutelnosti vychází ze statusového chápání osobnostních práv, které rozlišuje status negativní a pozitivní. Jejich vzájemné působení je zárukou nedotknutelnosti osoby po všech jejích stránkách. Doktrína, tak jak ji koncipuje naše ústavní právo, je založená na souvztažném užití a

⁵ WGENEROVÁ, E., Šimíček V., Pospíšil I. a kol. *Listina základních práv a svobod*, Komentář, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 150

⁶ KLÍMA, K a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. str. 972

⁷ KLÍMA, K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 226

⁸ KLÍMA, K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 223

koherenci řady ustanovení Listiny. Záměrem je komplexní ochrana osoby jak po stránce fyzické tak i duševní, tedy jako celistvého člověka.⁹

1.2.1. Status negativus

Negativní status neboli status negativus upravuje vztah státu vůči jednotlivci tak, že stát se musí zdržet jakýchkoliv zásahů do této kategorie práv. Jeho role spočívá v povinnosti nekonat, respektive nenarušovat výkon práva každého jednotlivce, kterému musí umožnit svobodný a nerušený výkon jeho osobnostních práv. V důsledku tedy vyjadřuje určitou míru individuálního prostoru jedince, do kterého stát zasahovat nemůže, tedy povinnost státu respektovat jeho osobní status. Představuje svobodnou možnost realizovat práva přispívající k naplnění potřeb jedinců a to ve vztahu ke státní moci.¹⁰ V souvztažnosti k právu na život spočívá status negativus v povinnosti státní moci zajistit, aby nikomu nebyl uložen a na nikom nebyl vykonán trest smrti a zároveň uložit sankci každému, kdo by tento ústavní zákaz porušil.¹¹

1.2.2. Status positivus

Protipólem a zároveň nezbytnou součástí statusového pojetí práv je status pozitivní tedy status positivus. Tentokrát nespočívá povinnost státu v určitém pasivním chování, ale v aktivní činnosti, jejímž cílem je ochrana a garance konkrétního lidského práva či svobody. V tomto případě samotného lidského života a zdraví. V důsledku spočívá i v zajištění určité míry kvality lidské existence, zejména v ochraně psychické a duševní stránky lidského života.¹² Odpovídá na otázku, co stát opravdu činí, aby toho bylo dosaženo. Podstatou je pozitivní nárok, právo jedince vůči státu, který je zároveň právní povinností státní moci, kdy Listina současně zakotvuje právní způsobilost v čl. 5, díky níž může každý využívat státní instituce a uspokojovat tak vybrané nároky.¹³

⁹ KLÍMA, K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 223

¹⁰ PAVLÍČEK, V. a kol., *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 45

¹¹ PAVLÍČEK, V. a kol., *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 46

¹² PAVLÍČEK, V. a kol., *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 46

¹³ ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str. 226

Ve vztahu k zachování samotné lidské existence, holého života, stojí na jedné straně nárok jedince na poskytnutí pomoci při záchraně, ochraně a zachování života a na straně druhé povinnost státu chránit jedince po celý jeho život, a dokonce jak vyplývá z čl. 6 odstavce 1. před jeho narozením a i poté.¹⁴ Příkladem může být povinnost státu poskytnout osobě lékařskou péči k zachování jejího života a zdraví a to tak, že zajistí profesionalitu lékařů a kvalitu zdravotnických zařízení, jakož i přiznání a poskytování sociálních dávek nezbytných k přežití jedinců, tedy zabezpečení nezbytných podmínek k přežití.¹⁵ Zároveň určitou míru ochrany poskytuje Občanský zákoník v ustanovení § 15 o ochraně osobnosti i osobě zesnulého: „po smrti fyzické osoby přísluší uplatňovat právo na ochranu její osobnosti manželu nebo partnerovi a dětem, a není-li jich, jejím rodičům.“¹⁶ Toto ustanovení umožňuje, aby se ochrany práv spojeným s konkrétní osobou dožadovaly osoby, jimž tato osobnost práva přímo nenáleží.

Vedle toho, jak již bylo řečeno, stát zajišťuje určitou kvalitativní stránku lidského života, jejíž realizace sice není otázkou samotného přežití, tedy práva na život jako takového, ale je neméně důležitá. Nezbytnou součástí každého lidského života v civilizované společnosti je zajištění lidské důstojnosti neboli jinak řečeno práva na důstojnou existenci včetně práva na ochranu jeho soukromého a rodinného života. Jak praví Karel Klíma: „...neboť zajištění lidsky důstojných životních podmínek s garancí uspokojení existenčních potřeb a určitého „minimálního sociálního standardu“ pro každého je rovněž nedílnou součástí lidské důstojnosti.“¹⁷ Pozitivní funkce státu tedy spočívá v uspokojování již zmíněných „nadstavbových“ práv, kdy stát zároveň zajišťuje realizace zejména těch práv, která jsou zakotvena v hlavě 4. Listiny, tedy práv hospodářských, sociálních a kulturních. V tomto případě status positivus spočívá v povinnosti veřejné moci zajistit každé osobě určitou sociální úroveň života, tzv. sociální status. Mezi taková práva kromě výše zmíněných patří například - právo na zajištění zvýšené ochrany zdraví a zvláštních pracovních podmínek žen,

¹⁴ KLÍMA, K. a kol. *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 223

¹⁵ KLÍMA, K. *Ústavní právo 4. rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk 2010. str. 280

¹⁶ Zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷ KLÍMA, K. a kol., *Státověda 2 rozšířené vydání*, Plzeň: Aleš Čeněk 2011. Str. 346

mladistvých a zdravotně postižených nebo právo na spravedlivou mzdu, obecně vzato práva na sociální pomoc a podporu v obtížných životních situacích.¹⁸

Jak uvádí Karel Klíma, lze lidskou důstojnost charakterizovat jako: „status“ člověka, jenž každému garantuje osobní, sociální i životní podmínky tak, aby za všech okolností bylo respektováno postavení každého jedince jako plnohodnotného člena společnosti vylučující jeho znevážení.“¹⁹ Aby tohoto mohlo být dosaženo, je zapotřebí zajistit nedotknutelnost člověka jak po stránce jeho fyzické a duševní existence tak po stránce jeho soukromého života.

1.2.3. Aspekty práva na nedotknutelnost osoby

Právo na nedotknutelnost osoby ve své podstatě vychází z čl. 7 Listiny a odráží systematiku hlavy II. Odd. I. Listiny - Základní lidská práva a svobody. Vztahuje se na základní atributy lidské existence, jimiž jsou fyzická a duševní integrita a soukromí, které dohromady představují základ životního prostoru každého jednotlivce. Nedotknutelnost osoby tedy členíme do tří základních oblastí. První z nich je nedotknutelnost fyzická, již ztělesňují právo na život, právo nebýt mučen, právo nebýt podroben nuceným pracím, právo na osobní svobodu a právo na svobodu pohybu a pobytu. Nedotknutelnost duševní je naplňována právem na lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst, jméno, svobodu smýšlení, svědomí, náboženského vyznání, umělecké tvorby atd. Posledním atributem je soukromí, které je formováno prostřednictvím práva na ochranu soukromí a rodinného života, ochranou osobních údajů, obydlí a listovního tajemství.²⁰

1.2.3.1. Fyzická nedotknutelnost

Výslovně se o nedotknutelnosti Listina zmiňuje v čl. 7, podle kterého:

„(1) Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.“

¹⁸ KLÍMA, K. a kol., *Státověda 2 rozšířené vydání*, Plzeň: Aleš Čeněk 2011. Str. 346

¹⁹ KLÍMA, K. a kol., *Státověda 2 rozšířené vydání*, Plzeň: Aleš Čeněk 2011. str. 345

²⁰ KLÍMA, K. a kol. *Praktikum českého ústavního práva 3. rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 223

(2) Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.²¹

Smyslem článku 7. je vedle ochrany duševní poskytnout zároveň ochranu fyzické integrity každého jedince. Z hlediska tělesné nedotknutelnosti lze doktrínu chápat ve dvou směrech, jednak jako právo jedince na ochranu před vnějšími útoky a zároveň skutečnost, že právo na život je v důsledku projevem fyzické nedotknutelnosti. Ta může být narušena zejména násilnými fyzickými útoky na tělesnou schránku osoby, ale i formou psychických útoků či jiných duševních útrap, které jsou způsobilé ohrozit či poškodit samotné lidské zdraví, jako je zadržování či vydírání.²² Výslovně je zákaz fyzických útoků zakotven v čl. 7. odst. 2. Ustanovením: „Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“²³

V tomto případě je čl. 7 zakotvuje pouze jedno z dílčích práv, které slouží k zajištění osobní nedotknutelnosti. Konkrétně lze pod tento článek zařadit otázky zásahů do fyzické integrity v oblasti zdravotnické péče a zákroků. Z principu nedotknutelnosti vyplývá právo každého jedince rozhodovat v oblasti otázek péče o své zdraví.²⁴ Tuto problematiku konkretizuje zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, který upravuje zdravotní služby a jejich poskytování tak, aby v co největší míře zajišťoval ochranu práv pacientů. V části 4. se výslovně zaměřuje na úpravu postavení pacienta při poskytování zdravotnických služeb. Zakotvuje práva pacienta jako právo na poskytnutí služeb na náležité odborné úrovni, na zachování úcty, důstojnosti a soukromí. Právo na poskytnutí informací ohledně jeho zdraví, individuálním způsobu léčby a právo udělit souhlas s poskytnutím zdravotních služeb. Současně formuluje nový institut s názvem dříve vyslovené přání. Každý jedinec má skrze něj právo si sám zvolit, jak naloží se svým zdravím a životem a jak a do jaké míry o něj bude pečovat. Výjimkou mohou být případy, kdy tento zákon stanoví nutnost jedinců se určitému zásahu podrobit.²⁵ Specifickou úpravu zakládá dále

²¹ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

²² KLÍMA, K. *Ústavní právo 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. str. 282-283

²³ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

²⁴ KLÍMA, K. *Ústavní právo 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. str. 283

²⁵ Zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 285/ 2002 Sb. o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), zaměřující se na problematiku odběru krve, tkání, orgánů z živého lidského těla. Zakládá mimo jiné podmínky, za kterých je možné transplantaci provést a ochranu lidské důstojnosti v souvislosti s těmito úkony.²⁶ Fyzická nedotknutelnost je současně spjata s právem na osobní svobodu, které chrání před nezákonným stíháním, či zbavením osobní svobody, kdy čl. 8 Listiny výslovně uvádí, že: „nikdo nesmí být stíhán či zbaven osobní svobody jinak, než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.“²⁷ Vedle toho je zaručena svoboda pohybu a pobytu, zajišťující možnost svobodně vstoupit na území České republiky a zároveň jej i opustit.²⁸

Do oblasti tělesné integrity spadá i problematika ochrany nascitura, tedy počatého dítěte, které se ještě nenarodilo, jež upravuje zákon č. 66/1986 o umělém přerušení těhotenství. Ten stanovuje podmínky a postup při provedení interrupce.²⁹ Neméně důležitá je otázka posmrtné ochrany jedince související s nakládáním s jeho tkáněmi a orgány. To je primárně povolené, zakázané je pouze v případě, že zesnulý za života písemně výslovně prohlásil svůj nesouhlas a u osob ve výkonu trestu odnětí svobody, které při něm zemřou. Specifická úprava je také v oblasti ublížení na zdraví mezi příbuznými, kde trestní stíhání škůdce je vázáno na souhlas poškozeného, vyjma případu usmrcení, nemožnosti udělení souhlasu například pro duševní poruchu atd., jak stanovuje § 163 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.³⁰

1.2.3.2. Duševní nedotknutelnost a ochrana soukromí

Fyzická nedotknutelnost musí být nezbytně doplněna o ochranu člověka jako lidské bytosti, které náleží právo na duševní nedotknutelnost a soukromí. Tato oblast nedotknutelnosti jedince poskytuje ochranu osobnostního statusu člověka a zajišťuje jeho celistvou integritu. Čl. 7 odst. 1. Listiny výslovně zakotvuje nedotknutelnost sféry soukromí: „Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených

²⁶ KLÍMA, K. *Ústavní právo 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. str. 283

²⁷ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

²⁸ KLÍMA, K. a kol, *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 224- 225

²⁹ KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. str. 973

³⁰ ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 265

zákonem.³¹ Chrání ji před jakýmkoliv zásahy z vnějšku včetně státu samotného. Deklaruje tedy právo na nedotknutelnost nikoliv fyzickou.

Skrze čl. 10 odst. 1. Listiny jsou chráněny kvality lidského života v podobě lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména. Obecně je tato problematika doplněna o zákonnou úpravu obsaženou v Občanském zákoníku v oblasti ochrany osobnosti, kde se v § 11 garantuje právo každé fyzické osoby na ochranu jeho osobnosti, života a zdraví, občanské cti, lidské důstojnosti, soukromí, jména a projevů osobní povahy v podobě osobních písemností, obrazových a zvukových snímků a záznamů. Ta je v Listině upravena pod čl. 12 a 13 jako nedotknutelnost obydlí a ochrana listovního tajemství včetně obsahu všech dalších písemností a záznamů. Do sféry osobního nedotknutelnosti tedy nutně spadají i tyto oblasti lidského života a jsou jeho prostřednictvím chráněny. Neméně důležité jsou i čl. 15, 16 Listiny související se svobodou člověka v oblasti jeho smýšlení, svědomí, náboženského vyznání, vědeckého vyznání a umělecké tvorby, doplňující doktrínu duševní nedotknutelnosti.³²

Čl. 10 odst. 2 potom zakládá právní záruku nedotknutelnosti soukromí, tedy možnost obrany v případě nedovolených zásahů a to zaprvé generálně do soukromého života jako takového, ale i jeho specifické suboblasti, kterou jest život rodinný.³³ Znění článku je následující: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.“³⁴ Obecně vzato zásahy jsou neoprávněné vždy, vyjma případů, kdy to zákon explicitně připouští, nebo chráněný subjekt výslovně povolí. Evropská Úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod k této problematice v čl. 8 odstavci druhém přistupuje takto: „Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo

³¹ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

³² KLÍMA, K. a kol. Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 225- 226

³³ KLÍMA, K. a kol. Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 225

³⁴ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

ochrany práv a svobod jiných.³⁵ S ochranou soukromí neméně souvisí problematika domovních a osobních prohlídek. Například trestní řád dle § 82 a § 83 umožňuje provedení domovní a osobní prohlídky v případě důvodného podezření, že v obydlí je věc nebo osoba důležitá pro trestní řízení, či někdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení.³⁶ Složitá však je problematika osobních prohlídek při vstupu na kulturní či sportovní akce, která zůstává na úrovni právních názorů. Mimo povinnost státu zdržet se zásahů do lidského soukromí spočívá jeho úkol zároveň v zajištění nezbytných prostředků napomáhajících k respektu soukromí jedince ve vztahu k dalším fyzickým osobám, tedy mezi jedinci navzájem.³⁷

1.3. Charakter práva na život jakožto základního lidského práva

Požadavek nezadatelnosti, nezrušitelnosti, nezcizitelnosti a nepromlčitelnosti práv je zakotvený v hlavě I. Listiny s názvem obecná ustanovení v článku 1, který praví, že: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“³⁸ Již ze samotného systémového umístění těchto principů lze vyvodit jejich univerzální platnost pro všechna práva Listinou garantovaná a zároveň pro každého živého jedince. Jsou garantována jak pro samotné právo na život, jakožto základní právo každého člověka, tak pro všechna další základní práva a svobody obsažená v Listině.³⁹ Tyto čtyři atributy jsou určité vlastnosti, které jsou všem právům zaručeny, avšak sama Listina v čl. 41 připouští jejich možná omezení, kdy taxativně vypočítává články Listiny (čl. 26, čl. 27 odst. 4, čl. 28 až 31, čl. 32 odst. 1 a 3, čl. 33 a 35) a stanovuje, že práv, která jsou v nich obsažena, se lze domoci jen v mezích zákonů provádějících tuto listinná ustanovení.⁴⁰ Naproti tomu veškerých práv obsažených v hlavě druhé Listiny, tedy včetně práva na život, se můžeme přímo domáhat u soudů na základě jejich

³⁵ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, dostupné z: <http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>

³⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

³⁷ ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str. 265

³⁸ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

³⁹ KLÍMA, K. a kol. *Praktikum českého ústavního práva 3*. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 226

⁴⁰ ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str. 250

zakotvení v Listině samotné, přičemž pro některá z těchto práv stanovuje potřebu zákonné úpravy podmínek nutných pro jejich vymahatelnost.⁴¹

Existence a uznání těchto práv státní mocí je jednou z podstatných náležitostí demokratického právního státu, a jak vyplývá z čl. 9 odst. 2 Ústavy, je jakákoliv změna těchto náležitostí zakázána. Tato práva jsou stále existující, jejich platnost není omezená na existenci či život určitého člověka, nepočínají ani nekončí s konkrétním lidským životem, jsou stálá. Co je obsahem těchto 4 principů, není nikde legálně definováno, žádný zákon ani Ústava samotná o tomto nehovoří. Je tedy otázkou právní teorie a praxe, jak jejich obsah vymezit.⁴²

Nezadatelnost práv je vlastnost způsobující nemožnost každého vzdát se těchto práv, respektive je předat jiné soukromé osobě či nějakému celku ve smyslu společnosti či státu. Tato práva nelze postoupit, zadat, dát do zástavy. Nikdo se tedy nemůže ani dobrovolně nechat uvěznit, stát otrokem či nevolníkem. Například věřitel nemůže po svém dlužníkovi místo splacení dluhu požadovat jeho otroctví ve svůj prospěch nebo ve vztahu k právu na život jeho usmrcení.

Každý má právo rozhodovat o svém vlastním životě, přesto při svém jednání musí respektovat ústavní zákaz převoditelnosti svých subjektivních práv na jiného, tedy jakéhokoliv dobrovolného zcizení práv, které by bylo provedeno na základě smlouvy a to jak za úplatu tak i darem nebo jejich nuceného odnětí. Smlouva s podobným obsahem by byla nicotná, tedy absolutně neplatná od samého počátku. Účelem je zabránit komukoliv, aby mohl nakládat s životem jiného a v konečném důsledku i nemožnost každého, včetně veřejné moci, ukončit cizí lidský život.⁴³

Jsou to práva nepromlčitelná, tedy taková, která nezanikají mlčením. I pokud takováto práva po jakkoliv dlouhou dobu nebudeme vykonávat, či pokud na ně v určité lhůtě neuplatníme svůj nárok, přesto o ně nemůžeme přijít. Nikdy nezanikne naše možnost se jich dovolat u státní moci, která se zároveň nemůže nikdy promlčení těchto práv dovolat.

⁴¹ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda*, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky. Praha: Linde, 2004. str. 71 -72

⁴² ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str. 223

⁴³ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda*, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky. Praha: Linde, 2004. str. 66

Nezrušitelnost určuje vztah státu k těmto právům tak, že státní moc tato práva pouze ústavně prohlašuje a uznává, garantuje je každému jedinci.⁴⁴ Sama je však nevytváří a tudíž nemá ani žádnou možnost je zrušit nebo prohlásit za neplatné jakýmkoliv vnitrostátním aktem ani aktem práva mezinárodního. Akty, které by svým obsahem tato práva a svobody zrušovaly, by byly považovány za nelegitimní.⁴⁵

1.4. Meze základních lidských práv a svobod

O většině ústavně zakotvených práv a svobod, ačkoliv jsou plně garantována a chráněna, nelze říci, že jsou neomezená, tedy absolutní. Je nutné upravit meze práv a svobod jak ve vztahu k ostatním jednotlivcům, tak vůči státu a společnosti jako celku. Žádné právo nemůže být vykonáváno bezmezně, je nutné vytvořit určité hranice pro realizaci práv a zároveň způsob jejich omezení. Přičemž rozsah práva je vždy dán mírou jeho omezení. Listina sama ve čl. 4 hovoří o mezích práv takto: „Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod upraveny pouze zákonem. Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.“⁴⁶

První věta tohoto článku praví, že práva mohou být omezena, respektive rozsah těchto práv může být vytyčen pouze za předpokladu dodržení podmínek stanovených Listinou. Je tedy nutné, aby podmínky, obecně závazné pro jakoukoliv právní úpravu zabývající se možným omezením práv, byly stanovené přímo Listinou, tedy na úrovni ústavní. Další část tohoto ustanovení obsah pravidel výslovně zakládá. První předpoklad, který Listina vyžaduje pro legální omezení práv, je specifická forma právní úpravy a tou je pouze zákon. Jeho vhodnost je dána zejména z důvodu své obecné závaznosti. Jako výsledek legislativního procesu je normou zavazující vždy neurčitý počet adresátů, který

⁴⁴ ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str. 250

⁴⁵ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 66-67

⁴⁶ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

může být omezen pouze co do druhu, nikoliv však ve vztahu ke konkrétní osobě či situaci. Zásah do lidských práv je tedy přípustný pouze v případě, že jej umožňuje zákon.⁴⁷ V některých ustanoveních se Listina výslovně zmiňuje o nutnosti zákonné úpravy. Příkladem je článek 11. odst. 4. Listiny upravující možnost omezení vlastnického práva. Zde listina přímo zakládá povinnost zákonodárce v případě, že bude potřeba omezit ve veřejném zájmu vlastnické právo, učinit tak prostřednictvím zákonných norem.⁴⁸

Následuje pravidlo deklarované již článkem 1. Listiny, jímž je princip rovnosti. V tomto případě jde o zachování rovnosti při stanovování rozsahu (mezi) lidských práv a svobod. Tato omezení musí platit stejně ve všech případech, které odpovídají stanoveným podmínkám, vždy stejnou měrou a ve stejném rozsahu.⁴⁹ Tímto ustanovením Listina sama zakládá určité obecné ústavní meze pro všechna práva. Současně musí být splněna podmínka zachování podstaty a smysl tohoto práva. Posledním výslovným pravidlem je zákaz zneužití omezení práva. Žádné omezení nemůže být bezdůvodné a nesmí být zneužito k jiným účelům, než pro které bylo stanoveno.⁵⁰

Současně je vždy nutné vycházet z generální klauzule, která zakotvuje obecné důvody vedoucí k zákonnému omezení výkonu určitého práva. To lze provést, pokud je to nezbytné pro zajištění státní bezpečnosti, pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, ochranu lidského života, zdraví a majetku nebo práv a svobod jiného a z důvodu předcházení trestné činnosti, což Listina výslovně zmiňuje například v čl. 20 upravujícím výkon sdružovacího práva. Obecně však lze tyto důvody shrnout do několika kategorií. A totiž, že určité právo lze omezit v důsledku nezbytného zásahu pro ochranu hodnot, zejména pro ochranu veřejného zájmu. Například policista pro záchranu lidského života omezí něčí vlastnické právo. Je ve veřejném zájmu chránit lidský život a zákonnou povinností policisty takto učinit. Další možné omezení nastává při nezbytném zásahu konaném pro ochranu jiného práva. K takovému zásahu do subjektivního práva dochází nejčastěji v důsledku jednání v nutné obraně nebo krajní nouzi, kdy pro ochranu

⁴⁷ KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. str. 626-627

⁴⁸ PAVLÍČEK, V. a kol., *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 67

⁴⁹ KLÍMA, K. a kol., *Komentář k ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, str. 627

⁵⁰ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 67

jednoho právem chráněného zájmu je nutné potlačit či obětovat jiný. Do poslední kategorie lze zařadit omezení subjektivního práva jako trest. Některá práva jsou ale z této kategorie vyloučena. Je tomu tak i u práva na život. Listina v čl. 6 odst. 3 trest smrti výslovně zakazuje. Nikomu tedy nemůže být uložen a na nikom nemůže být trest smrti vykonán. U prvních dvou výše zmíněných důvodů dochází ke kolizi několika práv. Důsledkem takového střetu je omezení či potlačení jednoho z právem chráněných zájmů. Některá práva mohou být zachována pouze na úkor jiných.⁵¹ Ústavní soud se k takto nastalým situacím vyjadřuje ve svém nálezu publikovaném pod č. 34/1994 Sb. následovně: „Je vždy nutné porovnávat údajně porušené ustanovení chránící jeden zájem s ustanoveními chránící zájmy opačné strany či třetích osob. Zároveň je nutné zvážit, zda k takovému narušení vůbec došlo a jestli tomu bylo v rozsahu, který ústavní zákony připouští.“⁵² Ústavní soud dále stanovil, že pro takovéto případy je nutné stanovit kritéria, která nám odpoví na otázku, která z kolidujících práv či veřejných statků budou zachovány na úkor jiných. Ta jsou definována v nálezu ústavního soudu vyhlášeného pod č. 280/1996 Sb. jako kritérium vhodnosti (zda omezením práva či statku lze dosáhnout ochrany jiného), kritérium potřebnosti (zda k ochraně práva nelze použít jiných prostředků, při kterých by nedošlo k narušení žádného práva či veřejného statku) a kritérium závažnosti kolidujících práv či statků (vzájemné zvažování kolidujících hodnot).⁵³ Zároveň je při kolizi jednotlivých hodnot uplatňován obecný princip proporcionality, jehož smyslem je snaha nepotlačit úplně ani jedno z kolidujících práv, ale snaha nalézt určitý poměr, ve kterém lze částečně vyváženě uplatnit obě z těchto hodnot.⁵⁴

Aby bylo omezení práv dovolené, je nutné respektovat jak podmínky stanovené čl. 4, tak tyto důvody. A fortiori a minori ad maius lze právo omezit i zákony ústavními, tedy předpisy vyšší právní síly než je obyčejný zákon. Listina sama v některých svých člancích přímo vytyčí rozsah konkrétního práva skrze jeho možná omezení. Například prostřednictvím principu solidarity, jímž jsou ovládána práva hospodářská, sociální a kulturní. Zejména práva sociální jsou na

⁵¹ KLÍMA, K. a kol. *Státověda 2 rozšířené vydání*, Plzeň: Aleš Čeněk 2011. str. 306

⁵² Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 72

⁵³ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 73

⁵⁴ KLÍMA, K. a kol. *Státověda 2 rozšířené vydání*, Plzeň: Aleš Čeněk 2011. str. 343

základě tohoto principu realizována.⁵⁵ Ani tak fundamentální práva jako je právo na život či lidskou nedotknutelnost, nejsou absolutní. Čl. 6 odstavec 4 Listiny připouští omezení práva na život tak, že charakterizuje jednání, při němž by se na první pohled zdálo, že k porušení zmíněného práva dochází, ačkoliv podle práva tomu tak není. Doslovně říká, že: „porušením práva podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.“⁵⁶ Odkazuje zde institut trestního práva zvaný okolnosti vylučující protiprávnost, které jsou demonstrativně zakotveny v zákoně č. 40/ 2009 Sb., trestní zákoník a to v § 13 a § 14 a 15 jako nutná obrana, krajní nouze a dovolené použití zbraně. Dále například porušení nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí je podle čl. 7. dovoleno jen v případech stanovených zákonem. To je v oblasti narušení fyzické nedotknutelnosti osoby upraveno zákonem ČNR č. 283/1991 Sb., O Policii ČR, nebo zákonem č. 372/2011 Sb. Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. V oblasti nedotknutelnosti soukromí je užíván například zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě, který například umožňuje použití zpravodajských technik a služeb, odposlechy a záznamy telekomunikačního provozu. Trestní řád dovoluje omezení soukromí v souvislosti s prováděním domovních prohlídek, kdy povoluje vstup do obydlí a provádění důkazů v něm. Přičemž ani takto výrazné narušení soukromého života nepodléhá souhlasu postižené osoby.⁵⁷

1.5. Ústavní vývoj práva na život

Ústava byla vždy chápána jako fundamentální dokument, jehož úkolem je organizace státní moci a vymezení jejích hranic, tedy dokument, který má jak organizační tak garanční charakter. V průběhu ústavního vývoje se součástí ústavních zákonů stala taktéž úprava postavení osobnosti a tím došlo k zakotvení občanských práv na nejvyšší úrovni.⁵⁸ V evropském chápání ústavního práva, které je založené na principu humanismu, byla úprava lidských práv součástí ústav již od samého počátku. Důležitou vývojovou fází v oblasti lidských práv bylo období humanismu, které s sebou přineslo koncepci lidských práv jako práv

⁵⁵ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 67

⁵⁶ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

⁵⁷ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 76

⁵⁸ KLÍMA, K. *Ústavní právo 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. str. 42-43

přirozených, tedy takových, která jsou člověku vlastní od samého počátku jeho existence a jsou tedy nezczitelná. Toto pojetí odráží i současná úprava práva na život včetně zákazu trestu smrti.⁵⁹

Z hlediska historického vývoje lze právo na život zařadit do takzvaných práv první generace, která byla v 17. a 18. století na území dnešních západních demokracií poprvé deklarována a zakotvena jako nejdůležitější lidská práva a svobody v rozličných lidskoprávních dokumentech. Příkladem jsou Magna Charta Libertatum vzniklá v Anglii v roce 1215 jako prvopočátek této kodifikační vlny, následuje zejména Listina práv z roku 1689 a Bill of Rights z roku 1789-1791. V USA se jedná zejména o Deklaraci nezávislosti 1776 a Ústavu USA 1787 a ve Francii je jím Deklarace práv člověka a občana 1789. Z hlediska zakotvení v Listině základních práv a svobod se jedná o práva v prvním oddílu hlavy druhé a v hlavě páté. V druhé generaci jsou zařazena práva občanská, demokratická, koaliční, ale i práva národnostních a etnických menšin. Tato práva jsou odrazem boje za všeobecné a rovné hlasovací právo, který vrcholil v období první světové války a zároveň bojem národů na jejich sebeurčení jako výsledek druhé světové války. Obsahově se tato práva nacházejí v druhém oddílu hlavy druhé s názvem politická práva a práva obsažená v hlavě třetí Listiny. Třetí generace práv představuje práva hospodářská, sociální a kulturní zakotvená v hlavě čtvrté Listiny. Jsou projevem koncepce sociálního státu, která se v evropském prostředí začala projevovat v druhé polovině dvacátého století. Nejnovější kategorii představují práva generace čtvrté, tak zvaná práva postindustriální, jejichž vznik si vynutily četné globalizační problémy. Mezi ně lze řadit zejména právo na příznivé životní prostředí, právo na čistotu v ekoprostoru, právo na mír a bezpečnost, práva sexuálních menšin, právo na požívání drogy, práva kuřáků a nekuřáků atd.⁶⁰

Z hlediska vývoje ústavní úpravy základních práv a svobod se katalog lidských práv vždy měnil v souvislosti se státními útvary existujícími na území českého státu a jejich právními režimy. Po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku samostatné Československé republiky 28. října 1918 byla občanská práva, svobody i povinnosti upravena v ústavním zákoně č. 121/20 Sb. v hlavě páté a

⁵⁹KLÍMA, K. *Ústavní právo 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. str. 44-45

⁶⁰ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str. 224-225

šesté.⁶¹ Kdy tato práva měla ztělesňovat zejména ochranu jedince před zásahy státní moci.⁶² Právo na život zde bylo vyjádřeno přímo v § 106 odst. 2., který říká, že: „všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody, nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Úchytky od této zásady jsou přípustné jen, pokud právo mezinárodní dovoluje.“⁶³ Přičemž bylo dále konkretizováno v § 107 o osobní svobodě. Ústavní katalogy práv a svobod přijaté po roce 1948 byly ovlivněny tehdejšími komunistickým režimem. Byly odrazem politické účelovosti a postupně upravovány a přizpůsobovány sovětskému vzoru. Jejich koncepce byla založená na možnosti jejich účelového obcházení a zejména ustanovení o občanských právech a svobodách byla pouze formální proklamací.⁶⁴ Přestože částečně přebírají katalog lidských práv obsažený v ústavě republiky Československé, jeho původní duch byl zcela přizpůsoben koncepci totalitního režimu. Individualistické chápání práv a svobod bylo potlačeno na úkor kolektivních zájmů tehdejší socialistické společnosti.⁶⁵

Ústava 9. května, tedy zákon č. 150/48 Sb. alespoň částečně respektuje instituty a formulace z předcházející ústavy. Ustanovení o občanských právech a svobodách byla obsažena v § 1 až § 38.⁶⁶ V této lidově demokratické ústavě nebylo již právo na život vyjádřeno explicitně, ale bylo obsahově zakotveno v ustanovení o právu na osobní svobodu. V § 2 této ústavy bylo přímo řečeno, že: „Osobní svoboda se zaručuje. Může být omezena nebo odňata jen na základě zákona.“⁶⁷ Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960, tedy ústavní zákon č. 100/1960 byla ústavou ryze socialistického charakteru. Neměla co dočinění s demokratickou ústavou z roku 1920 a ani se o to nepokoušela. Ustanovení o právu na život se zde opět nenacházelo. Jedinou zmínkou v této

⁶¹ ŠEVČÍK, V. *Právo a ústavnost v České Republice 1 vydání*, Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o. 2002, str. 34

⁶² GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém české republiky: Základy českého ústavního práva. 2 přepracované a doplněné vydání*, Praha: PROSPEKTRUM 1996. str. 209

⁶³ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. 1. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 7

⁶⁴ KLEKER, A. IUS WIKI, Ústava 9. Května [online]. poslední revize: 9.3.2012 [cit 8.2.2013]. dostupné z: <<http://www.ius-wiki.eu/historie/pfuk/cech/zkouska/skupina-b/otazka-31>>

⁶⁵ GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém české republiky: Základy českého ústavního práva. 2 přepracované a doplněné vydání*, Praha: PROSPEKTRUM 1996. str. 210

⁶⁶ ŠEVČÍK, V. *Právo a ústavnost v České Republice 1 vydání*, Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o. 2002. str. 40

⁶⁷ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. 1. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 7

souvislosti byl čl. 30 v hlavě druhé, znějící: „Nedotknutelnost osoby je zaručena.“ Osobnostní práva byla současně chráněna prostřednictvím generální klauzule zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, kde v § 11 zmiňuje, že: „fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví.“⁶⁸

Postupná přeměna České republiky v demokratický právní stát započatá v souvislosti s událostmi v roce 1989 se odrazila i na novém pojetí postavení člověka ve společnosti. Došlo opět k přijetí koncepce individuálních práv a svobod člověka a v souvislosti s tím byla pocíťována potřeba nové úpravy katalogu lidských práv a svobod, který byl nezbytný taktéž pro přístup Československé federativní republiky k Radě Evropy.⁶⁹ Výsledkem těchto snah bylo přijetí ústavního zákona Federálního shromáždění č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky.⁷⁰ Po vzniku České republiky dne 1.1.1993 se z důvodu zachování kontinuity právního řádu díky usnesení Předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 vyhláší LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součást ústavního pořádku České republiky. Zde je právo na život opět explicitně vyjádřeno v čl. 6. Výslovným zakotvením tohoto fundamentálního práva se česká ústavnost opět navrátí do režimu demokratického chápání základních práv a svobod. V souvislosti s recepcí Listiny základních práv a svobod do ústavního pořádku následně dochází k přijímání řady zákonů, které provádějí základní lidská práva svobody. Prostřednictvím zákonů jsou vytvářeny meze těchto práv a svobod, zejména tam, kde se Listina výslovně odvolává na realizaci práv v mezích, které stanoví zákon.⁷¹

⁶⁸ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. 1. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 7

⁶⁹ ŠEVČÍK, V. *Právo a ústavnost v České Republice 1 vydání*, Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o. 2002. str. 45.

⁷⁰ GERLOCH A., HŘEBEJK, .J, ZOUBEK, V. *Ústavní systém české republiky: Základy českého ústavního práva. 2 přepracované a doplněné vydání*, Praha: PROSPEKTRUM 1996, str. 210

⁷¹ GERLOCH, A., HŘEBEJK, .J, ZOUBEK, V. *Ústavní systém české republiky: Základy českého ústavního práva. 2 přepracované a doplněné vydání*, Praha: PROSPEKTRUM 1996, str. 210

2. Právo na život v Listině

Právo na život, jakožto elementární lidské právo, je v současnosti zakotveno v ústavním pořádku většiny státních zřízení. Jeho ochrana na ústavní úrovni je nepostradatelným atributem všech demokraticky založených států. Nezbytná je zároveň jeho garance na úrovni mezinárodní, prostřednictvím mnoha lidskoprávních dokumentů. V českém právním řádu je právo na život zakotveno ústavním zákonem č. 2/1993 Sb. Vyhlášeném pod názvem Listina základních práv a svobod. Systémově je zařazeno v hlavě II. Oddílu prvním nesoucí název Základní lidská práva a svobody, pod článkem 6. Znění článku je následující.

- (1) Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.
- (2) Nikdo nesmí být zbaven života.
- (3) Trest smrti se nepřipouští.
- (4) Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.⁷²

Z teoretického hlediska je článek 6. Listiny koncipován následovně. Odstavec první zakotvuje existenci práva na život jakožto nejzákladnějšího práva člověka. Formulace „každý má právo na život“ jasně dává najevo, že náš stát deklaruje toto právo na nejvyšší úrovni a to každé lidské bytosti bez rozdílu. Druhá věta tohoto odstavce přiznává určitou míru ochrany i počatému plodu, dítěti dosud nenarozenému, když uvádí, že lidský život je hoden ochrany již před narozením. Tato nejednoznačná formulace je jedinou zmínkou na ústavní úrovni, která zakládá jádro právní úpravy v oblasti ochrany lidského plodu v souvislosti s umělým přerušением těhotenství. Tato kontroverzní norma je jedním z nejdiskutovanějších ustanovení Listiny. Odstavce dva a tři mají za úkol negativně vymezit obsah práva. Prostřednictvím těchto ustanovení je lidskému životu poskytována ústavní ochrana. Ústavodárce výslovně pomocí modu normativnosti zakládá povinnost fyzických osob, právnických osob ale i státu chovat se tak, aby jejich jednáním nedocházelo k zásahům do tohoto práva. Chrání každého jedince před porušením jeho nejzákladnějšího lidského práva. Zároveň prostřednictvím odstavce 3. „trest smrti se nepřipouští“ se ústavodárce

⁷² Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

vysslovuje k problematice přípustnosti či nepřípustnosti trestu smrti v českém právu. Odstavec 4 formuluje určitou výjimku z předešlých odstavců. Představuje možnost zbavit určité jednání znaku protiprávnosti, jestliže podle zákonem stanovených podmínek toto jednání nebude považováno za trestné, ačkoliv jím z teoretického hlediska bude porušeno právo na život. Přičemž přímo odkazuje na zákon, na jehož základě bude možné určit, zda konkrétní jednání naplňuje požadavky pro jeho beztrestnost. Zákonodárce zde myslí na případy, kdy ačkoli dojde k usmrcení člověka, jsou dány určité okolnosti, které škůdce ospravedlňují natolik, že by bylo nepřípustné, aby za své jednání nesl právní odpovědnost.⁷³

2.1. Odstavec 1. Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany před narozením

Tímto základním ustanovením Listiny je každému, tedy podle současného právního výkladu každému narozenému lidskému jedinci přiznáno jeho nejzákladnější lidské právo, právo žít. Smyslem prvního odstavce je zajistit každé osobě samotnou (holou) existenci na tomto světě, možnost být naživu. Načež v následujících člancích Listiny je toto právo rozvíjeno mnoha dalšími hodnotami, majícími za úkol zajistit určitou kvalitativní stránku lidského života.⁷⁴ Pro úplné pochopení zmíněného institutu je důležité zhodnotit, kdo je nositelem tohoto práva a jaké má ve vztahu k tomuto právu postavení. Míněno kdy je jednotlivec subjektem a kdy objektem práva na život a zároveň od kdy se mu této ochrany dostává. Subjektem práva je osoba tehdy, když činí svobodná rozhodnutí a projevuje vůli ohledně své vlastní lidské existence.⁷⁵ Zajímavé a zároveň podstatné je zde slovo SVĚ. A totiž samotný počátek a konec života jsou jediné dvě události, které zcela nepodléhají naší vůli. To, zda se někdo narodí či nikoliv je jak otázkou objektivního charakteru, na který naše vůle, vůle novorozence, kterému byl darován život, nemá žádný vliv. Zároveň je zde i subjektivní aspekt, který je dán vůlí rodičky si počaté dítě nechat, či nikoliv. Je její subjektivní právo se rozhodnout, zda se stane matkou, či nikoliv. Toto tvrzení však není absolutně platné. Odvíjí se od pohledu na možnost umělého přerušování těhotenství a to stát od

⁷³ PAVLÍČEK, V. a kol., *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 75

⁷⁴ ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 260

⁷⁵ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. 1. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 8

státu. Česká právní úprava se k interrupcím staví pozitivně, tudíž zde hrají roli i rodiče novorozence.⁷⁶

Ze subjektivního charakteru práva na život vyplývá možnost každého disponovat se svým životem. Jen člověk jako jediná živoucí bytost je schopna přemýšlet o své existenci a uvědomovat si sama sebe, řídit svůj vlastní život. Z tohoto důvodu není možné nakládat s jinou osobou jako s věcí a používat ji jako prostředek k dosažení cizího záměru.⁷⁷ Právo disponovat s vlastním životem tedy není právem zcizitelným. Jen samotný jedinec má právo o sobě rozhodovat a je nepřípustné toto oprávnění přenést na jiného, a tak nikdo jiný nemůže nakládat s cizím životem nebo jakýmkoliv způsobem přispět k jeho ukončení. Chování v rozporu s touto základní zásadou je postiženo normami trestního práva jako skutkové podstaty některých trestných činů. Například § 144 účast na sebevraždě, kdy trestně odpovědný je ten, kdo jiného k sebevraždě pohne, nebo mu k sebevraždě pomáhá. Ten, kdo jinému jakkoliv napomůže k tomu, aby sám ukončil svůj život, by se tímto podílel na sebevraždě, i když ke svému jednání měl od poškozeného svolení, došlo by tak k porušení výše zmíněné zásady nezczitelnosti základních lidských práv. Taktéž by se dala zhodnotit i problematika euthanasie. Odlišnost od předešlého jednání lze spatřovat v tom, že při euthanasii dojde k usmrcení osoby cizí rukou, avšak se souhlasem, respektive na naléhání usmrceného.⁷⁸

Na druhé straně jsme zároveň i objektem práva na život. Každý z nás má právo, aby stát o jeho život pečoval a chránil jej, k čemuž se váže povinnost státu takto konat. Za objekt je lidské tělo též považováno při výkonu lékařských experimentů či při darování lidských orgánů za účelem transplantace. Mrtvé tělo je pak považováno za věc sui iuris, věc speciální povahy a nakládání s ním je předmětem úpravy zvláštních právních předpisů jako je zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbenictví.⁷⁹ Sporné však je, kam až povinnost státu starat se o náš život sahá. Je přednější právo rozhodovat o svém životě a to i o své mrti, nebo je přednější povinnost státu za každou cenu náš život ochránit. Otázka tedy zní, zda jsme

⁷⁶ ZOUBEK, V., *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str. 260

⁷⁷ *Důstojnost lidského života*, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o. 199, str. 25

⁷⁸ KLÍMA, K. a kol, *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 226

⁷⁹ KLÍMA, K. a kol, *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 226

povinni žít, nebo naopak máme právo svůj život ukončit, tedy spáchat sebevraždu a může stát chránit lidský život, i když si osoba nepřeje, aby tomu tak bylo? Existuje i právo na smrt? Jedná se tedy o to, do jaké míry smí člověk nakládat se svým životem, nakolik jej může dobrovolně ukončit.⁸⁰ Současná právní úprava se k právu na smrt nikterak nevyjadřuje, ani jej nelze z práva na život přímo dovozovat. Ani v oblasti trestního práva nenalezneme úpravu problematiky ukončení života vlastní rukou. A tudíž není-li takovéto jednání žádnou ze skutkových podstat trestného činu, nelze jej považovat za trestné.⁸¹ Této problematiky se dotýká judikatura Evropského soudu pro lidská práva (dále ESLP), která se zabývá otázkou ochrany života při výkonu trestu odnětí svobody a to tak, že ukládá státu povinnost poskytovat ochranu života těmto osobám a povinnost vězeňských orgánů vždy, když dojde k sebevraždě některé z osob nacházejících se ve vězeňském zařízení, nastalou událost prošetřit.⁸² ESLP dále ve svém rozhodnutí ze dne 29. dubna 2002 v souvislosti s případem *Pretty versus Spojené království Velké Británie a Severního Irska* konstatuje, že dle svého předvěšení právo na život neobsahuje i negativní aspekt, tedy že z práva na život nelze dovodit právo na smrt, ať provedenou rukou jiné osoby či aktem státního orgánu. Podstatou sporu byla stížnost *Pretty*, jež byla postižena nevléčitelnou degenerativní chorobou, v jejímž důsledku byla paralyzována proti řediteli prokurátorské kanceláře. Ten zahájil trestní řízení proti jejímu manželovi, kterého požádala, aby jí napomohl k sebevraždě. Stěžovatelka současně napadala vnitrostátní právo za to, že neumožňuje legálně provádět euthanasii. S odkazem na čl. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod dále konstatuje, že tento článek se nedotýká kvality lidského života a práva jednotlivce svobodně se rozhodnout, jak se svým životem naložit, včetně rozhodnutí svůj život ukončit, nezaručuje tedy právo zemřít. Tímto vyjadřuje svůj negativní postoj k euthanasii, ať již je provedena kýmkoliv.⁸³

Druhá věta tohoto odstavce má zásadní význam pro právní postavení embrya v českém právu. Ačkoliv status nenarozeného dítěte není v Listině explicitně vyjádřen, je možné jej dovozovat z některých konkrétních ustanovení

⁸⁰ *Důstojnost lidského života*, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o. 1990. str. 29

⁸¹ ZOUBEK, V. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. str. 260-261

⁸² KLÍMA, K. *Ústavní právo 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. str. 270

⁸³ KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv., str. 999

právního řádu.⁸⁴ Zásadní otázkou, která v této oblasti vyvstává, je, jaká práva vlastně embryo má. Lze jej považovat za samostatný subjekt práva, tudíž i nositele práva na život, nebo je pouhou biologickou součástí těla matky?⁸⁵ Obhájci interrupcí tvrdí, že embryo nelze považovat za samostatnou lidskou bytost a to z toho důvodu, že nemá úplné lidské vlastnosti. Nemá plně rozvinuté myšlení a uvědomění si sebe sama, není soběstačné, protože není schopno přežít mimo lidskou dělohu.⁸⁶ Oproti tomu odpůrci umělého přerušování těhotenství chápou zárodek jako samostatný, oddělený a jedinečný subjekt, který nelze považovat za součást matčina těla. Na jejím těle je závislý jen z důvodu výživy a bezpečí.⁸⁷ Při řešení těchto otázek narážíme na určitý konflikt mezi zájmy matky a plodu samotného. Pokud totiž přiznáme lidskému zárodku právo na život, omezíme tím právo ženy rozhodovat o svém mateřství a tím bychom vyloučili možnost potratů vůbec. Česká legislativa je určitým kompromisem mezi těmito protipóly, tedy zastánci práva ženy přerušit své těhotenství do konce prvního trimestru a jejich odpůrci, kterými jsou zejména příslušníci katolické církve. Z dikce článku 6. ani ze znění mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána, výslovně nevyplývá řešení otázky umělého přerušování těhotenství, zároveň ale nezakotvují ani jeho zákaz. Naopak lze z něj dovodit, že plod je součástí těla matky a skrze ní je chráněn až do narození a matka má právo s ním naložit dle svého uvážení.⁸⁸ Každá žena je tedy nadána osobnostním právem rozhodovat o svém těhotenství a je pouze v její dispozici, zda se rozhodne své těhotenství přerušit, či nikoliv.⁸⁹ Rozhodovací volnost ženy je však limitováno pokročilostí těhotenství, konkrétně 12 týdenní lhůtou, jejíž běh počíná oplodněním a zároveň případnými zdravotními problémy souvisejícími s interrupcí. Můžeme říci, že

⁸⁴ PRUDIL, L. *Status lidského embrya v českém právu* [online]. [cit. 5.1. 2013] dostupné z: <<http://www.med.muni.cz/UCB/prudil%20txt001.htm>>

⁸⁵ KLÍMA, K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 227

⁸⁶ *Interrupce ano nebo ne – důvody proti interrupcím*, přeložil Karel Dachovský, Praha: Řád 1992, str. 17

⁸⁷ *Interrupce ano nebo ne – důvody proti interrupcím*, přeložil Karel Dachovský, Praha: Řád 1992, str. 14

⁸⁸ KLÍMA, K a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv., str. 973

⁸⁹ VONDRÁČEK, L. KURZOVÁ, H., *Zdravotnické právo – pro praxi a posluchače lékařských fakult*, Praha: Karolinum 2001, str. 60

oněch 12 týdnů těhotenství představuje pomyslnou hranici mezi právem ženy rozhodovat o svém těhotenství a právem plodu na jeho ochranu.⁹⁰

Opakem ustanovení čl. 6 odst. 1 věty druhé by byla například formulace znějící: „Lidský život je hoden ochrany od početí,“ tímto by byla plodu poskytnuta ochrana již od úplného počátku a možnost potratů by tímto byla víceméně vyloučena. Embryu se tedy nepřiznává právo na život jako bytosti již narozené, ale od určitého okamžiku po oplodnění je považováno za hodnotu, kterou je nutno chránit ještě před narozením. Konkretizace zmíněné problematiky a podmínky legální interrupce jsou otázkou zákonné a podzákonné právní úpravy, které je díky neurčité ústavní formulaci dán široký prostor působnosti.⁹¹ K postavení embrya v českém právu se vyjádřil i Nejvyšší soud v jednom ze svých rozhodnutí. Podstatou sporu je skutečnost, že žalobkyně se ve smlouvě o vytvoření herecké role a užití uměleckého výkonu zavázala, že jako herečka se zdrží všech činností, které jsou spojené s nebezpečím jejího života zdraví. Dovolatel - producent tvrdí, že žalobkyně tuto smlouvu porušila a to tím, že přišla do jiného stavu, ačkoli věděla, že již v minulosti měla v důsledku svého těhotenství vážné zdravotní problémy. Tím jednala v rozporu se svou smluvní povinností vyvarovat se všech nebezpečných činností. Nejvyšší soud konstatoval, že: „otěhotnění ženy nemůže být v tomto případě považováno za porušení smluvního závazku. Těhotenství ženy a v důsledku toho vznikající nový život je s ničím nesrovnatelnou hodnotou, které požívá vysoké ochrany, což vyplývá z článku 6. Listiny základních práv a svobod, která tvoří součást ústavního pořádku České republiky. Podle odstavce prvního tohoto článku má každý právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením. Je nepochybné, že těhotenství může s sebou přinést některé zdravotní problémy či omezení jak v pracovním, tak i běžném životě ženy. To jsou ovšem jen důsledky, které přináší lidský život vznikající v těle matky a jako takový musí požívat zvýšené ochrany.“⁹²

Pokud zhodnotíme znění článku 6 odstavce 1. věty druhé Listiny z jazykového hlediska zjistíme, že zákonodárce zde neuzivá pojmy, které jsou typické pro ostatní ustanovení hlavy druhé oddílu prvního Listiny jako člověk,

⁹⁰ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. 1. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 24

⁹¹ KLÍMA, K a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv., str. 973-974

⁹² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 6. 2001, sp. zn. 30 Cdo 2976/2000

každý, nikdo, občan míněno fyzická osoba, ale operuje s termínem lidský život. I díky tomuto lze uvažovat jeho záměr odlišit embryo od narozeného jedince. Je tedy více než zřejmé, že plod nemá totožné postavení jako člověk již narozený a nelze mu přiznat stejný rozsah práv a povinností, nýbrž pouze obdobné, vzhledem ke svým specifickým.⁹³ Jaký je ale význam pojmu lidský život, kdy začíná a kdy končí? Opět můžeme počátek života spatřovat ve dvou rozdílných okamžicích. A to buď již v samotném oplodnění, tuto teorii zastává katolická církev, a nebo až narozením. Pokud bychom se ztotožnili s první možností, znamenalo by to, že bychom plod považovali za lidský subjekt a tím za nositele práva na život již od oplodnění. Tím bychom však popřeli myšlenku tohoto ustanovení, že embryo nemá stejné právo na život jako již narozený člověk.⁹⁴ Proto lidský život začíná až narozením, ačkoliv ochrany je hoden ještě před tím. Od tohoto okamžiku se již nedostává plodu ochrany prostřednictvím článku 6 odstavce 1 věty druhé, ale ochrany jako samostatnému lidskému jedinci tedy dle čl. 6 odst. 1, věty první. K této tématice se vyjádřila i Evropská komise v jednom ze svých stanovisek, kde říká, že právo na život zakotvené v čl. 2 odst. 1. Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod se vztahuje na jedince až od jeho narození.⁹⁵ Pro vznik lidského jedince je tedy důležité jeho narození - okamžik, kdy se z „pouhého lidského zárodku“, který je součástí těla matky, stává samostatný jedinec s právem na život. Podstatné pro právo je zároveň okamžik lidské smrti. Obdobně jako u narození se jedná o významnou právní událost, se kterou se pojí mnoho následků, zejména vznik a zánik práv a povinností, kdy jedním z nich je samozřejmě i právo na život. Pojem smrti je vykládán na základě lékařských poznatků jako biologická smrt mozku (cerebrální smrt), což je „takový stav organismu, u kterého je obnovení všech životních funkcí již vyloučeno.“⁹⁶ Otázka smrti je z právního hlediska upravena v zákoně č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů tzv. transplantační zákon. Podle § 2 písm. e) se smrtí rozumí nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene. Dále pak § 10 odst. 3 téhož zákona

⁹³ PRUDIL, L. *Status lidského embrya v českém právu* [online]. [cit. 5.1. 2013] dostupné z: <<http://www.med.muni.cz/UCB/prudil%20txt001.htm>>

⁹⁴ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. 1. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 14

⁹⁵KLÍMA, K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 227

⁹⁶KLÍMA, K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 973

stanovuje, že: „Smrt se zjišťuje prokázáním 1. nevratné zástavy krevního oběhu, 2. nevratné ztráty funkce celého mozku, včetně mozkového kmene v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu udržovány uměle (dále jen „smrt mozku“).⁹⁷

Rozdílným způsobem na nenarozené dítě pohlíží právo občanské, které embryu za určitých podmínek přiznává právní subjektivitu. Právní postavení nascitura je upraveno v § 7 odstavci prvním zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále občanský zákoník), jehož znění je následovné: „Způsobilstvo fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilstvo má i počaté dítě, narodí-li se živé.“⁹⁸ Jedná se tedy o podmíněnou právní subjektivitu, kdy podmínkou, aby počaté dítě ještě nenarozené mohlo být považováno za subjekt občanskoprávních vztahů, je předpoklad, že se narodí živé. Je-li tomu tak, má nasciturus právní subjektivitu, neboli způsobilstvo být nositelem práv a povinností ex tunc od svého početí a je považován za fyzickou osobu. V opačném případě, tedy pokud se dítě nenarodí živé, nebo dojde k umělému přerušení těhotenství, hledí se na dítě, jako by nikdy subjektem práva nebylo.⁹⁹ To, že zákonodárce díky § 7 umožnil, aby plod v těle matky, který na jednu stranu není nositelem práva na život, byl považován za subjekt práva z hlediska práva občanského, má ryze praktické důsledky. Nasciturus se díky tomu může stát dědicem po svém otci a nabýt tak vlastnické právo děděním, ačkoliv otec se ani nemusí dožít narození svého potomka.¹⁰⁰ Otázkou právního postavení a ochrany embrya se tedy zabývají nejen vybraná ustanovení ústavního práva, zákona o umělém přerušení těhotenství, tak normy práva občanského a trestního.

2.2. Odstavce 2. a 3. Nikdo nesmí být zbaven života. Trest smrti se nepřipouští

Jak již bylo řečeno, odstavce 2. a 3. jsou určeny k zajištění ochrany práva na život deklarovaného odstavcem 1. Listina tedy nejprve samotné právo zakotví

⁹⁷ Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů

⁹⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁹ PRUDIL, L. *Status lidského embrya v českém právu* [online]. [cit. 5.1. 2013] dostupné z: <<http://www.med.muni.cz/UCB/prudil%20txt001.htm>>

¹⁰⁰ PAVLÍČEK, V. a kol., *Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky*. Praha: Linde, 2004. str. 74

a posléze zakáže veškeré úmyslné i nedbalostní jednání mající za následek zásah do tohoto práva.

2.2.1. Nikdo nesmí být zbaven života

Konkretizace zakázaného jednání a jeho postih je však ponechán normám trestního práva. Hlava I. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákon (dále trestní zákoník) nesoucí název trestné činy proti životu a zdraví vyjmenovává trestné činy spojené s útoky proti fyzické integritě jednotlivce. Tato hlava má zároveň určitou vnitřní diferenciaci. Člení se na 5 oddílů, z nichž každý poskytuje specifickou ochranu. Díl první nese název trestné činy proti životu. V oblasti ochrany života a osobnosti jedince je dílem nejzásadnějším. Trestné činy zde umístěné patří mezi ty nejzávažnější, protože jejich následkem je způsobení smrti. Patří sem zejména vražda dle § 140, zabití § 141, vražda novorozence dítěte matkou § 142, usmrcení z nedbalosti § 143 a účast na sebevraždě § 144. Trestný čin vraždy je nejzávažnější z útoků směřujících proti lidskému životu, neboť se jedná o úmyslné usmrcení jiného. Ještě závažnější formou neboli kvalifikovanou skutkovou podstatou vraždy je například ustanovení § 140 odst. 2 usmrcení jiného s rozmyslem nebo po předchozím uvážení.¹⁰¹ V souvislosti s právní kvalifikací úmyslného usmrcení je zajímavá problematika euthanasie, neboli usmrcení z útrpnosti, kterou lze definovat jako jednání, jehož vlastním cílem je zkrácení života, kdy rozhodujícím důvodem je soucit s trpící.¹⁰² Současný právní řád nahlíží na usmrcení z útrpnosti jako na prostý trestný čin vraždy, neboť nezná samostatnou skutkovou podstatu postihující usmrcení jiného na jeho žádost. Přičemž institut svolení poškozeného zakotvený v § 30 odst. 3 zde nehraje roli, neboť je nepřipustné dát souhlas k ublížení na zdraví či usmrcení. Taková forma usmrcení tedy bude z hlediska práva považována za vraždu, avšak skutečnost, že k usmrcení došlo ze soucitu, bude soud posuzovat jako polehčující okolnost a zohlední ji při ukládání druhu trestu a jeho výměry § 39 odst. 3, § 41 písm. b). Euthanasii lze v krajním případě kvalifikovat i jako trestný čin zabití. Aby se skutečně jednalo o euthanasii a ne o pouhou vraždu, je nutné, aby žádost umírajícího byla tak důrazná, respektive dosahovala takové intenzity, aby bylo u

¹⁰¹ NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL, P. *Trestní právo hmotné zvláštní část 6. vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 26

¹⁰² NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL, P. *Trestní právo hmotné zvláštní část 6. vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 34

jednajícího dosaženo takzvaného „jiného omluvitelného hnutí mysli“. Definice skutkové podstaty trestného činu zabití alternativně vypočítává "skutečnosti", které musí nastat, aby mohlo být úmyslné usmrcení kvalifikováno jako privilegovaná skutková podstata. Mezi jednu z těchto "skutečností" řadíme právě jednání v silném rozrušení, jež je důsledkem jiné omluvitelné situace - hnutí mysli. Jedná se o situace, kdy pachatelovou pohnutkou usmrtit je naléhavá žádost poškozeného, jež činí v důsledku svého nesnesitelného utrpení. Vedle tohoto je za zabití též považováno úmyslné usmrcení jiného, v silném rozrušení ze strachu, zmatku či v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.¹⁰³ Díl druhý, nazvaný trestné činy proti zdraví, sice nepostihuje jednání mající za následek zbavení života, tudíž přímo zásah do práva na život, avšak pro oblast ochrany fyzické celistvosti jedince je neméně důležitý. Jednotným objektem těchto činů je lidské zdraví, přičemž jednotlivé formy ublížení na zdraví se rozlišují v závislosti na závažnosti následku a na formě zavinění. Spadá sem například trestný čin ublížení na zdraví § 146, těžkého ublížení na zdraví § 145, nebo ublížení na zdraví z nedbalosti § 148.¹⁰⁴ Úkolem třetího dílu pojmenovaného trestné činy ohrožující život a zdraví je kriminalizovat i jednání spočívající pouze v ohrožování objektů, kterými jsou zde právě život a zdraví a to nehledě na to, zda dojde k jejich poruše. K naplnění skutkové podstaty těchto trestných činů postačuje pouze jednání ohrožující, nikoliv přímo porušující. Příkladem jsou trestné činy jako mučení a jiné nelidské a kruté zacházení § 149, neposkytnutí pomoci § 150 či rvačka § 158. Zvýšená pozornost zejména v mezinárodním právu je věnována právě otázce mučení a jinému nelidskému zacházení. Byla přijata řada mezinárodních úmluv zejména na úrovni OSN jako například Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení či trestání z roku 1948, která se stala součástí českého právního řádu roku 1988.¹⁰⁵ Tento díl bychom neměli opomíjet, neboť představuje určitou prevenci před samotným porušením práva na život.

Následuje díl trestné činy proti těhotenství matky. Skutkové podstaty zde umístěné se týkají umělého přerušování těhotenství, které je provedeno nezákonným

¹⁰³NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL, P. *Trestní právo hmotné zvláštní část 6. vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 35

¹⁰⁴NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL *Trestní právo hmotné zvláštní část 6. vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 40

¹⁰⁵NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL *Trestní právo hmotné zvláštní část 6. vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 53

způsobem, to znamená v rozporu s podmínkami stanovenými v již zmíněném zvláštním zákoně č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství a na něj navazující vyhlášce č. 75/1986 Sb.¹⁰⁶ Objektem těchto trestných činů je zejména lidský plod do narození, ale i život a zdraví těhotné ženy, který může být v důsledku nedovoleného přerušení těhotenství ohrožen. Předmětem je lidský zárodek do počátku porodu. Následně, tedy od počátku samotného porodu se usmrcení lidského plodu považuje za běžnou vraždu dle § 140, popřípadě za privilegovanou vraždu označovanou jako vražda novorozeného dítěte matkou § 142. A to v případě, je-li pachatelem samotná matka, jestliže se tohoto činu dopustí v silném rozrušení, které je způsobeno porodem.¹⁰⁷ Kritérii pro určení nedovolenosti přerušení těhotenství je, jak již bylo řečeno, souladnost tohoto počínání se zákonnými předpisy, kdy jedním z nejdůležitějších předpokladů k provedení legálního potratu je fáze pokročilosti těhotenství, potrat je považován za nelegální, přesáhne-li těhotenství matky dobu trvání 12 týdnů. Základní skutkové podstaty obsažené v tomto dílu jsou nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy § 159, nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy § 160, pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství § 161 a svádění těhotné ženy k umělému přerušení těhotenství § 162. V druhém případě se může jednat o případ, kdy žena požádá o provedení potratu právě až po dvanáctém týdnu těhotenství. V tomto případě ponese trestní odpovědnost za trestný čin lékař, respektive osoba, která ilegální potrat provedla, nikoliv těhotná žena, ačkoliv o to požádala, či k tomu svolila. Je tomu tak proto, že trestní zákoník obsahuje ustanovení o beztrestnosti těhotné ženy obsažené v § 163, který říká, že „Těhotná žena, která své těhotenství sama uměle přeruší nebo o to jiného požádá nebo mu to dovolí, není pro takový čin trestná, a to ani podle ustanovení o návodci a pomocníkovi.“¹⁰⁸ Poslední díl této hlavy nese název trestné činy související s neoprávněným nakládáním s lidskými tkáněmi a orgány, lidským embryem a lidským genomem. Problematika nakládání s lidskými orgány, embryem atd. je otázkou speciálních zákonů, které opět vymezí podmínky, za nichž je toto jednání legální. Jako příklad lze uvést vyhlášku MZ ČSR č. 19/1988

¹⁰⁶NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL *Trestní právo hmotné zvláštní část 6. vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 69

¹⁰⁷NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL *Trestní právo hmotné zvláštní část 6. vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 69

¹⁰⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

SB. o pohřebnictví.¹⁰⁹ Útoky směřující proti životu člověka jsou ale skutkovými podstatami mnoha dalších trestných činů jako jsou například loupež, vydírání, genocidium, teror, sabotáž atd., ačkoliv tyto činy nejsou přímo umístěny v hlavě I. trestního zákona.

2.2.2. Trest smrti se nepřipouští

Otázka přípustnosti či nepřipustnosti trestu smrti je i v současnosti, kdy Listina trest smrti výslovně nepřipouští, jedním z často probíraných a diskutovaných témat. Stále existuje řada stoupců tak zvaného retencionismu, tedy lidí, kteří jsou pro znovuoobnovení či zachování toho nejzávažnějšího trestu vůbec, trestu smrti. Naopak hnutí, které se staví proti zavádění trestu smrti, se nazývá abolicionismus. Stoupcí retencionismu opírají svůj názor o několik argumentů. Prvním z nich je skutečnost, že zakotvení možnosti uložit trest smrti, načež i jeho realizace, má odstrašující účinky pro další potenciální pachatele, kteří se raději páchání činů, za něž lze trest smrti uložit, vyvarují. Dále předestírají skutečnost, že pokud pachatele, který se dopustil trestného činu, usmrtí, již nikdy nebude moci takový či další čin spáchat. Existence trestu smrti má tedy funkci preventivní. Zároveň je nutno si uvědomit i další z funkcí potrestání pachatele a to funkci represivní. Trest smrti slouží jako odplata, která se dostane tomu, kdo spáchal některý z nejzávažnějších trestných činů vůbec.¹¹⁰ Naopak stoupcí abolicionismu apelují na velmi silný argument proti existenci trestu smrti, jímž je justiční omyl. V současnosti se lze takovýchto chyb vyvarovat především pomocí testů DNA, avšak neznamena to, že k nim přesto nemůže dojít.¹¹¹ Neméně silné jsou argumenty na úrovni morální, svědčící proti brutalitě trestu smrti a ochraně základního lidského práva, práva na život. Ani odstrašující funkce existence trestu smrti pro ně není argumentem.¹¹² Tuto funkci popírají, když odkazují na studie citované Amnesty International, kdy na základě psychiatrické analýzy 145 případů vražd uskutečněných v letech 1955 až 1957 vyšlo najevo, že žádný

¹⁰⁹NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL *Trestní právo hmotné zvláštní část 6. vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, str. 72

¹¹⁰ KLÍMA, K a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv., str. 976

¹¹¹ POLOCHOVÁ, I. *idnes, V USA posílají na smrt méně lidí. Je to drahé a prokazují se justiční omyly* [online]. c2009, poslední revize: 18.12.2009 [cit 20.3.2013]. dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/v-usa-posilaji-na-smrt-mene-lidi-je-to-drahe-a-prokazuji-se-justicni-omyly-1q3/zahranicni.aspx?c=A091218_133536_zahranicni_ipl>

¹¹² *Wikipedia, Trest smrti* [online], poslední revize: 21. 2. 2013 [cit 20.3.2013]. dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti>

z pachatelů si před spácháním trestného činu neuvědomil hrozbu tohoto trestu. Tyto osoby vraždily na základě impulzivního emocionálního jednání a nehleděly na možné budoucí následky.¹¹³

K otázce trestu smrti v souvislosti s řízením o vydání do ciziny se vyjádřil ve svém rozhodnutí i Vrchní soud v Praze. Kdy z důvodu vázanosti České republiky Evropskou úmluvou o vydávání, je Česká republika před rozhodnutím o vydání osoby k trestnímu stíhání do cizího státu povinna zjistit, zda dožadující stát je schopen poskytnout dostačující záruku, že na této osobě nevykoná trest smrti. A to v případě, že právní řád dožadujícího státu za trestný čin, pro který je stíhána, umožňuje tento trest uložit.¹¹⁴ Trest smrti je bezpochyby trestem, který z důvodu své krutosti a definitivnosti zásadním způsobem narušuje lidskou důstojnost a je trestem, který je nelidský a ponižující. Tento názor vyslovil Vrchní soud v nejednom ze svých rozhodnutí. Příkladem lze uvést případ, kdy pachateli trestného činu padělání a pozměňování veřejné listiny, kterého se dopustil porušením dle § 176 odst. 1 trestního zákoníku, byl uložen trest odnětí svobody a současně trest vyhoštění. Vrchní soud výrok o trestu konstatoval jako nezákonný. Soud se ve svém rozhodnutí opírá o čl. 14 odst. 5 Listiny, na základě kterého může být cizinec vyhoštěn jen v případech stanovených zákonem, čl. 6 odst. 3 Listiny, který uvádí, že trest smrti se nepřipouští a čl. 7 odst. 2 zakazující mučení a kruté, nelidské nebo ponižující zacházení nebo trest. Ve svém rozhodnutí uvádí, že soud je při ukládání trestu vázán zejména čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášené pod č. 209/1992 Sb., která stanovuje, že nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu a čl. 1 protokolu č. 6 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který stanovuje, že: „Trest smrti se zrušuje. Nikdo nemůže být k takovému trestu odsouzen ani popraven.“ Rozhodující je zároveň § 57 odst. 3 písm. d) trestního zákoníku, na základě kterého nelze uložit trest vyhoštění do ciziny, jestliže hrozí nebezpečí, že: „pachatel bude ve státě, do kterého by měl být vyhoštěn, pronásledován pro svoji rasu, národnost, příslušnost k určité sociální skupině, politické nebo náboženské smýšlení, nebo jestliže by vyhoštění vystavilo pachatele mučení či nelidskému nebo ponižujícímu zacházení anebo trestu.“¹¹⁵

¹¹³ BESTOVÁ, C., *Trest smrti v německo-českém porovnání*, Brno: Doplněk 1996, str. 16

¹¹⁴ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 6. 1995, sp.zn. To 102/95

¹¹⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 25.11. 2008, sp. zn. 4 Tz 89/2008

2.2.3. Trest smrti v české právní úpravě

Trest smrti byl v české právní úpravě od roku 1961 chápán jako trest výjimečný a dočasný. Přesto bylo možné uložit jej jako sankci za široké spektrum činů, z nichž většina byla z oblasti trestných činů vojenských, či trestných činů proti lidskosti a proti republice. V České republice byl tento absolutní trest zrušen teprve před 23 lety a to zákonem č. 175/1990 Sb., kterým se doplňuje a mění trestní zákon a to tím, že byl vypuštěn z výčtu trestních sankcí a došlo k novele úpravy výjimečného trestu.¹¹⁶ Účelem této novely byla zejména dekriminalizace a změny v systému trestních sankcí, jejichž účelem byla humanizace trestního práva.¹¹⁷ Dle současné právní úpravy lze jako výjimečný trest uložit pouze trest odnětí svobody ve výměře 20 až 30 let či doživotí. Tímto krokem se náš stát zařadil mezi civilizované evropské státy.¹¹⁸ Zrušení trestu smrti rovněž odpovídá mnoha rezolucím vydaným na půdě OSN. Valné shromáždění Organizace spojených národů se v nich opírá zejména o ustanovení čl. 5 a čl. 3 Všeobecné deklarace lidských práv a základních svobod, které zakotvují právo na život a zakazují kruté, nelidské a ponižující zacházení.¹¹⁹ Zásada zákazu trestu smrti je zakotvena na úrovni ústavní, tudíž není možné, aby jakýmkoliv předpisem s nižší právní silou došlo k úpravě této problematiky, není tedy možné, aby na úrovni zákona došlo k povolení trestu smrti. Zároveň nepřichází v úvahu ani možnost trest smrti zavést tím, že by ústavodárce změnil ustanovení Listiny, protože Česká republika je v tomto směru vázána i na evropské úrovni a to zejména dodatkovým Protokolem č. 6 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který v čl. 1 trest smrti zrušuje a všechny státy, které jsou úmluvou vázány, mají povinnost tento trest z vnitrostátního systému sankcí vyškrtnout.¹²⁰

2.3. Odstavec 4. Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.

Tento odstavec formuluje ústavní základ proto, aby jednání, jímž dochází k porušení práva na život, mohlo být v určitých situacích považováno za

¹¹⁶ KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv., str. 975

¹¹⁷ BESTOVÁ, C. *Trest smrti v německo-českém porovnání*, Brno: Doplněk 1996, str. 140

¹¹⁸ DAVID, R., *Ústava české Republiky Listina základních práv a svobod*, Olomouc: Olomouc s.r.o. 2005, str. 207

¹¹⁹ BESTOVÁ, C., *Trest smrti v německo-českém porovnání*, Brno: Doplněk 1996, str. 56

¹²⁰ BESTOVÁ C., *Trest smrti v německo-českém porovnání*, Brno: Doplněk 1996, str. 62

bezrestné. Listina opět ponechává konkrétní úpravu podmínek bezrestnosti určitého jednání na zákoně, jímž je v tomto případě trestní zákoník. Zákonodárce je při vymezování těchto podmínek vázán pouze základní zásadou obsaženou v Listině v čl. 4 odst. 4 o to, že při stanovení mezí základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu.¹²¹ Trestní zákoník se touto problematikou zabývá v hlavě III nesoucí název okolnosti vylučující protiprávnost, kde prostřednictvím demonstrativního výčtu charakterizuje 5 takovýchto okolností. Jsou jimi krajní nouze § 28, nutná obrana § 29, svolení poškozeného § 30, přípustné riziko § 31, oprávněné použití zbraně. Vedle těchto situací lze dle současné teorie i praxe za okolnost vylučující protiprávnost považovat též jednání v souvislosti s výkonem povolené či přikázané činnosti.¹²² Výčet těchto okolností v zákoně tedy není úplný a umožňuje užití analogie při stanovení bezrestnosti dalšího výslovně neuvedeného jednání, neboť se jedná o institut, který svědčí ve prospěch bezrestnosti pachatele. Jak již je zřejmé z označení těchto okolností, jedná se o určité skutečnosti, které mají za následek, že čin jinak trestný, od samého počátku za trestný považovaný není, protože u něj schází jeden z formálních znaků trestného činu a to jest protiprávnost. Kdy protiprávnost představuje nesoulad správnými normami a to nejen s normami práva trestního, ale například i s normami správního práva. Důsledkem tedy je, že pachatel činu jinak trestného nenesou za tento čin trestní odpovědnost.¹²³

Krajní nouze je takovou situací, kdy někdo odvrací nebezpečí, které hrozí právem chráněnému zájmu, kdy tento zájem je možné uchránit pouze poškozením zájmu jiného. Nebezpečí přitom může být vyvoláno například přírodními silami jako zemětřesení, povodeň, dále útokem zvířat, která nejsou poštvána, nebo fyziologickými procesy v lidském těle zejména žízní či hladem. Aby jednání bylo možné považovat za jednání v krajní nouzi, musí být splněny konkrétní objektivní podmínky, kterými jsou bezprostřednost hrozícího nebezpečí (musí se jednat o nebezpečí přímo hrozící), požadavek subsidiarity, požadavek proporcionality a skutečnost, že osoba, které nebezpečí hrozí, nemá povinnost takového nebezpečí snášet, touto osobou jsou například příslušníci policie.¹²⁴ Požadavek subsidiarity

¹²¹ KLÍMA, K a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv., str. 976

¹²² JELÍNEK, K. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání.* Praha: Leges, 2010, str. 241-242

¹²³ KLÍMA, K. a kol., *Komentář k ústavě a Listině*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, str. 977

¹²⁴ JELÍNEK, K. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání.* Praha: Leges, 2010, str. 243-244

znamená skutečnost, že vzniklé nebezpečí nebylo možno odvrátit jinak, tedy jiným způsobem, než takovým, kterým dojde k poškození dalšího právem chráněného zájmu. Při požadavku proporcionality je třeba si uvědomit, že při krajní nouzi dochází ke střetu dvou zájmů chráněných zákonem, kdy k ochraně jednoho způsobíme poruchu jiného. Podstatou je, že zachraňujeme ten zájem, který je důležitější, a na jeho záchranu obětujeme zájem méně důležitý. Například pro ochranu hodnoty lidského života porušíme vlastnické právo třetích osob. Při posouzení proporcionality tedy přihlížíme k tomu, zda následek, který byl způsoben při odvracení nebezpečí, nebyl stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.¹²⁵

Nutná obrana oproti předchozímu jednání odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem. Za útok ve smyslu trestního zákoníku se považuje úmyslné, protiprávní jednání člověka a to jak ve formě konání, tak opomenutí. Útok zpravidla naplňuje znaky trestného činu, avšak nemusí tomu tak být vždy. Za útok se totiž považuje i úmyslné protiprávní jednání osoby, která neneset trestní odpovědnost, jako například útok dítěte nebo osoby, která je nepřičetná. Zvláštním případem je útok poštvaného zvířete, kdy za útočníka by byla považována osoba, která zvíře poštvala, a zvíře by bylo takzvaným živým nástrojem. Nutná obrana je tedy jakýmsi specifickým případem krajní nouze, kdy nebezpečí, které hrozí, se zde zužuje pouze na útok jiné osoby.¹²⁶ U nutné obrany se nevyžaduje požadavek proporcionality ani požadavek subsidiarity, protože by tím byla popřena základní podstata tohoto institutu a to možnost bránit sám své vlastní zájmy, zejména vlastní zdraví či život a to zpravidla „protiútokem“, kterým způsobíme poruchu zdraví či života útočníka. Oba zájmy, ten, který je útokem ohrožen, i ten, který je nutnou obranou zasažen, jsou si v tomto případě rovny a bylo by tedy velmi komplikované požadovat po osobě jednající v nutné obraně, aby nezpůsobila následek stejný či těžší. Zároveň by bylo nesmyslné, aby osoba, jež je útoku vystavena, se nejprve pokusila hrozící či trvající útok odvrátit jinak, například tím, že se pokusí útočnickovi utéct, či zavolá policii a vyčká na její příjezd. Tento institut tedy umožňuje osobě, která je vystavena útoku, se bezprostředně bránit, přičemž pokud v souvislosti s tímto dojde k jednání, které by naplnilo znaky trestného činu, tato osoba nebude za své

¹²⁵ JELÍNEK, K. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání.* Praha: Leges, 2010, str. 245-247

¹²⁶ JELÍNEK, K. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání.* Praha: Leges, 2010, str. 250-251

jednání trestně odpovědná. Jediné dvě podmínky, které je při nutné obraně potřeba splnit, jsou přiměřenost obrany ve vztahu k intenzitě útoku a časové hledisko obrany. Obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená útoku pachatele a musí být vedena pouze proti útoku přímo hrozícímu nebo trvajícím. Nutná obrana není přípustná proti útoku, který ještě nepočal ani proti útoku, který již byl skončen.¹²⁷ Společným znakem nutné obrany i krajní nouze je skutečnost, že je k nim oprávněn kdokoliv, to znamená ne pouze ten, jehož zájem je ohrožen či porušen. K otázce nutné obrany se vyjádřil i ústavní soud v jednom ze svých nálezů. „Není možné apriorně usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že stěžovatel, jenž odvracel útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví. U nutné obrany se nevyžaduje, aby se bránící osoba vyhnula útoku jiným způsobem, jak je tomu např. u krajní nouze. Nutná obrana je dle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku a na nedotknutelnost obydlí. O to více musí být poskytnuta ochrana majetku, pokud k útoku na něj dochází v místě, jež je chráněno z titulu jiného práva jako nedotknutelné (obydlí). Soud, který upřednostnil při posouzení podmínek nutné obrany ochranu práva poškozeného na zdraví před právem stěžovatele na ochranu majetku a nedotknutelnosti obydlí měl proto vysvětlit, proč nepovažoval obranu stěžovatele (bránění v demontáži, vystrčení poškozeného ze dveří) za výkon nutné obrany.“¹²⁸

K otázce svolení poškozeného je důležité toliko, že čin, který by byl podle zákona činem trestným, se v důsledku svolení poškozeného, které je dáno před činem, při činu nebo výjimečně i po jeho spáchání, stává dovoleným. Předpokladem takového svolení je skutečnost, že osoba, která dává svolení, ho dává ve vztahu k zájmu, o kterém může sama rozhodovat, tedy o zájmu vlastním a pokud se nejedná o souhlas k ublížení na zdraví či usmrcení. V neposlední řadě svolení musí být učiněno osobou, která je takového projevu schopna a musí být učiněno dobrovolně, vážně, srozumitelně a určitě.¹²⁹ Zvláštním případem je souhlas s lékařskými zákroky, jedná se v podstatě o výjimku, kdy dáváme souhlas k tomu, že v rámci lékařských zákroků může dojít k poruše našeho zdraví.

¹²⁷ JELÍNEK, K. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání.* Praha: Leges, 2010, str. 253

¹²⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22.10. 2002, sp.zn. II ÚS 317/01

¹²⁹ JELÍNEK, K. a kol. *Trestní právo hmotné. 2. vydání.* Praha: Leges, 2010, str. 257

Například už jen samotná operace slepého střeva vyžaduje, aby lékař fyzicky zasáhl do naší tělesné schránky.

Institut přípustného rizika je explicitně vyjádřen v trestním zákoníku až od jeho velké novely z roku 2009. Jedná se o tzv. riziko ve výrobě a výzkumu, riziko lékařské a hospodářské, kdy za účelem vědeckého, technického či hospodářského rozvoje (tedy k dosažení určitého společensky prospěšného účelu), je potřeba vystavit zájmy chráněné zákonem určitému nebezpečí, bez kterého by tohoto pokroku nebylo možné dosáhnout. V praxi se jedná například o vědeckou činnost v lékařském prostředí, kdy dochází k vývoji nových léčebných postupů, jejichž konečnou fází je testování těchto metod na živých bytostech, nebo zkoušky při zavádění nových technických postupů a výrobků, které s sebou nese určitá rizika pro právem chráněné zájmy.¹³⁰ Jedná se o činnosti, jejichž charakter nelze jasně a úzce specifikovat, proto je zapotřebí, aby trestní zákoník alespoň důkladně stanovil podmínky, při jejichž splnění se o přípustné riziko jedná. Musí se jednat o činnost, která je společensky prospěšná a je vykonávána osobou v rámci jejího povolání, zaměstnání, postavení nebo funkce, musí být dán souhlas osob, jejichž život či zdraví jsou ohroženy, s tímto ohrožením a činnost nesmí být v rozporu s jiným právním předpisem, dobrými mravy, veřejným zájmem a zásadami lidskosti. Ani zde nechybí požadavek subsidiarity a proporcionality, neboť společensky prospěšného výsledku nesmí jít dosáhnout jinak, tedy i bez ohrožení či porušení právem chráněných zájmů a výsledek, kterého bude touto činností dosaženo, musí odpovídat riziku, kterému je zájem chráněný zákonem vystaven.¹³¹

Poslední okolností, kterou trestní zákoník výslovně upravuje, je oprávněné použití zbraně. Vyjadřuje se k ní pouze toliko, že trestný čin nespáchá, kdo použije zbraně v mezích stanovených jiným právním předpisem. Mezi takové předpisy se řadí zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky nebo zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní ČR., které obsahují podmínky, za kterých lze zbraň použít oprávněně.¹³²

¹³⁰ JELÍNEK, K. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 259

¹³¹ JELÍNEK, K. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 260

¹³² JELÍNEK, K. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 262-263

3. Právo na život v nadstátních pramenech

Vedle vnitrostátní právní úpravy základních lidských práv a svobod nalezneme rozsáhlou právní úpravu také na úrovni mezinárodní a evropské. V minulosti byla tato problematika vždy pouze otázkou řešenou na úrovni národní. Právo na život je tedy v současnosti díky zmezinárodnění ochrany lidských práv garantováno mnoha mezinárodními lidskoprávními dokumenty, jež významným způsobem ovlivňují obsah vnitrostátního práva států, které se k těmto dokumentům zavázaly. Lze obecně říci, že obsah a způsob ochrany základních práv a svobod v konkrétním státě odráží jeho úroveň a společenský pokrok. V oblasti kontinentální Evropy měla pro dnešní koncepci evropské ochrany práv velký význam francouzská Deklarace práv člověka a občana z roku 1787, jež zakotvovala celou řadu „přirozených a nezadatelných práv“, právo na život však výslovně neupravovala.¹³³

3.1. Úloha mezinárodních organizací ve vztahu k ochraně lidských práv a svobod

Většina mezinárodních lidskoprávních dokumentů vzniká v rámci nejrůznějších mezinárodních organizací. Významným mezníkem z hlediska zachování záruk lidských práv byl vznik Organizace spojených národů kladoucí si za cíl mezinárodní ochranu lidských práv a zachování míru a bezpečnosti ve světě. Tato organizace se začala formovat v důsledku pošlapání základních lidských hodnot a degradace zásad demokratického právního státu během druhé světové války. Tyto skutečnosti paradoxně položily základy spolupráce antifašistických států již v průběhu války. Jejím výsledkem bylo podepsání Charty Organizace spojených národů roku 1945 v San Franciscu jako základního dokumentu této organizace. Jedná se o multilaterální mezinárodní smlouvu, která představuje jakousi ústavu Organizace spojených národů a smluvní státy skrze ni deklarují svoji víru v základní lidská práva a svobody.¹³⁴ Již samotná preambule, ale i řada dalších ustanovení této charty zdůrazňují, jak důležitá je spojitost mezi mírem a ochranou lidských práv, neboli doktrínu nerozlučné spojitosti míru a lidských práv, když říká, že lidská práva a svobody mohou být zajištěny jen

¹³³ KOHNOVÁ, J., *Člověk a lidská práva- dokumenty OSN k lidským právům*, Praha: nakladatelství Socialistické akademie 1969. str. 83

¹³⁴ KUBA, J., *Filosofie lidských práv a právo*, Plzeň: Západočeská universita v Plzni 1999. str. 32

v podmínkách míru, neboť válka je popřením lidskosti“.¹³⁵ Od tohoto okamžiku začala vznikat řada mezinárodních smluv poskytující ochranu lidských práv a to, jak v rámci samotné Organizace spojených národů, tak na půdě dalších samostatných organizací. Některé odborné se zaměřují na ochranu vybraných práv, například v oblasti hospodářské, sociální a kulturní. Příkladem lze uvést tzv. „Organizaci práce“ ILO, „Organizaci OSN pro výchovu, vědu a kulturu“ UNESCO či „Mezinárodní dětský fond“ UNICEF. Neméně důležitá je i ochrana práv rozvíjející se na úrovni Rady Evropy nebo Evropské unie, která ve svých počátcích byla integrací států pouze na úrovni hospodářské spolupráce. Nicméně v souvislosti s jejím vývojem a rozšiřování okruhu působnosti si okolnosti vyžádaly i vznik evropského katalogu lidských práv, jímž je Charta práv Evropské unie.¹³⁶

3.2. Článek 6 Listiny ve světle nadnárodních dokumentů

V současnosti tedy můžeme obsah článku 6 Listiny spatřovat i na úrovni nadnárodní a jeho jednotlivé odstavce si nyní rozebereme z hlediska práva mezinárodního a Evropského.

Na odstavec 1. čl. 6 Listiny obsahově navazuje několik nadstátních právních úprav. Jedná se zejména o Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který ve svém čl. 6 doslova uvádí, že: „Každá lidská bytost má přirozené právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života,“¹³⁷ Všeobecnou deklaraci lidských práv, jejíž článek 3 praví, že: „Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost,“¹³⁸ čl. 2 odst. 1. Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který zakotvuje, že: „Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života, kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.“¹³⁹ K otázce porušení práva na

¹³⁵ KOHNOVÁ, J., *Člověk a lidská práva- dokumenty OSN k lidským právům*, Praha: nakladatelství Socialistické akademie 1969, str. 84 - 85

¹³⁶ KUBA, J., *Filosofie lidských práv a právo*, Plzeň: Západočeská universita v Plzni 1999, str. 33

¹³⁷ KOHNOVÁ, J., *Člověk a lidská práva- dokumenty OSN k lidským právům*, Praha: nakladatelství Socialistické akademie 1969, str. 39

¹³⁸ KOHNOVÁ, J., *Člověk a lidská práva- dokumenty OSN k lidským právům*, Praha: nakladatelství Socialistické akademie 1969, str. 8

¹³⁹ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, dostupné z:

<http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>

život dle čl. 2 Evropské úmluvy se zmiňuje Evropský soud pro lidská práva ve svém rozhodnutí ze dne 19. února 1989 v případě *Guerrová a další versus Itálie*. Jednalo se o případ, kdy osoby žadatelek žily ve městě Manfredonie, v jehož těsné blízkosti byla vybudována továrna, která dle kritérií stanovených ve směrnici DPR 175/88 v důsledku své produkce vypouštěla do ovzduší velké množství nebezpečných látek. Současně výbor odborníků zpracoval analýzu celé situace, ve které uvedl, že zplodiny z továrny v důsledku její zeměpisné polohy byly často unášeny směrem k Manfredonii. Žadatelky zároveň argumentovaly tím, že jejich právo na život bylo narušeno nedostatečným poskytnutím informací o tom, že dělníci místní továrny často umírali na rakovinu. Soud v této kauze konstatoval porušení práva na život v souvislosti s porušením povinnosti státu Itálie, kdy dostatečně nezajistil právo žadatelek na respektování soukromého a rodinného života a ochranu práva na život.¹⁴⁰ A konečně i Charta základních práv Evropské unie ve svém článku 2. stanovuje, že: „Každý má právo na život. Nikdo nemůže být odsouzen k trestu smrti nebo popraven.“¹⁴¹

Specifickou úpravu pak obsahuje Úmluva o právech dítěte, která v čl. 6 garantuje každému dítěti vrozené právo na život a pro účely této úmluvy definuje v čl. 1 pojem dítě jako: „...každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“¹⁴² Ta zároveň do své preambule přejala část textu obsaženého v Deklaraci práv dítěte a praví, že: „dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm.“¹⁴³ V této souvislosti se lze zmínit rozhodnutí Ústavního soudu ČR, který se zabýval otázkou porušení čl. 9 Úmluvy o právech dítěte, když řešil problematiku přednosti práva na život dítěte před rodičovskými právy. „Nelze tedy souhlasit s názorem stěžovatelů, že došlo k porušení čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, když se u nezletilého D. J. nejednalo o zneužívané či zanedbané dítě. Smluvním státům je zde ponecháván prostor k vlastnímu uvážení, neboť výčet skutkových podstat

¹⁴⁰ KLÍMA, K a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. str. 999*

¹⁴¹ Charta základních práv Evropské unie, dostupné z: < http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf>

¹⁴² Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, dostupné z: <http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>

¹⁴³ KLÍMA, K. a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv., str. 973*

přípustného zásahu do práv rodičů (a dítěte) je pouze demonstrativní, a jiný přístup by ostatně byl v přímém rozporu jak s čl. 6 odst. 1 a čl. 31 Listiny, tak i Úmluvy o právech dítěte a Úmluvy o lidských právech a biomedicíně. V tomto ohledu dospěl Ústavní soud k závěru, že ochrana zdraví a života dítěte, a o ni vzhledem ke konkrétním okolnostem skutečně šlo, je zcela relevantním a více než dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv, kdy jde o hodnotu, jejíž ochrana je v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní. Jinak řečeno, obecné soudy jsou povinny zajistit spravedlivou rovnováhu mezi zájmy dítěte a zájmy jeho rodiče, zvláštní pozornost však musí být věnována zájmu dítěte, který může - v závislosti na své povaze a závažnosti - převážit nad zájmem rodiče.¹⁴⁴

Ve vztahu k odstavci 2 a 3 Listiny, tedy k otázce zbavení života a trestu smrti je opět významných několik mezinárodních dokumentů. České právo formuluje porušení práva na život jako skutkové podstaty mnoha trestných činů a ukládá za ně náležité sankce. Vedle toho i mezinárodní právo zakotvuje existenci a trestání některých činů souvisejících s porušením práva na život. Jedná se o mezinárodní zločiny, jako jsou genocidie, které je definováno jako: „zvlášť závažný útok proti právu na život skupiny lidí spáchaný za války i míru“ a upravuje jej Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, apartheidu či takzvané válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, které upravuje a definuje Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.¹⁴⁵ V souvislosti s otázkou nepřípustnosti trestu smrti je významný Druhý opční protokol k mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech přijatý Valným shromážděním OSN v roce 1989, který v čl. 1 zakazuje, aby kdokoliv, kdo se nachází v jurisdikci státu, který je smluvní stranou Protokolu, byl dle této jurisdikce popraven, přičemž každý členský stát musí přijmout potřebná opatření ke zrušení trestu smrti.¹⁴⁶ Zároveň Protokol č. 6 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod v článku 1. ruší trest smrti a zakazuje, aby kdokoliv byl k takovému trestu odsouzen, či popraven. Výjimku pak představuje odstavec 2, který připouští možnost uložení trestu smrti za splnění určitých podmínek. Pouze

¹⁴⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9.9. 2004, sp.zn. 459/2003

¹⁴⁵ FLEGL. V. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*, Praha: C.H. Beck 1997, str. 46

¹⁴⁶ Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, dostupné z: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020106>>, dostupné z: <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CzechTch%C3%A8que.pdf>>

za činy spáchané v době války nebo bezprostřední hrozby války, v případech předvídaných zákonem a v souladu s jeho ustanoveními.¹⁴⁷ Dle článků 3 a 4 od protokolu nejde odstoupit a nelze k němu činit žádné výhrady. Žádný stát, který přijal závazky z této úmluvy, tedy nemůže v případě války či jiného ohrožení státu od těchto závazků, jimiž je vázán, odstoupit. Toto ustanovení tedy představuje i zákaz jakýmkoli změnami vnitrostátní úpravy trest smrti zavést či obnovit. Dodatkový protokol přijala Česká republika v roce 1992 a to bez výhrad, je tedy plně vázána celým jejím zněním a to včetně čl. 1 protokolu, zmiňujícím se k problematice trestu smrti. V praxi tedy není možné, aby soudce komukoliv za jakýkoliv trestný čin uložil trest smrti, a zároveň představuje zákaz, aby Česká republika kohokoliv vydala k trestnímu stíhání do státu, kde lze za takový trestný čin trest smrti uložit, což je jednou z podmínek extradice, zároveň není možné jakoukoliv osobu do takového státu vyhostit.¹⁴⁸ K otázce trestu smrti se vyjádřil i Evropský soud pro lidská práva a to v souvislosti s kauzou Ocalan vs Turecko. Evropský soud zde řešil otázku trestu smrti v souvislosti s tím, zda tento trest není z pohledu současného chápání lidské důstojnosti všeobecně považován za trest nelidský a ponižující, což namítal stěžovatel Ocalan, který byl k tomuto trestu odsouzen. Současně namítal porušení práva na spravedlivý proces dle této úmluvy. Soud v tomto případě shledal porušení Evropské úmluvy a zmínil trest smrti na doživotí a to jak z důvodu, že žadatel byl odsouzen k trestu, aniž mu bylo plně umožněno uplatnit své právo na obhajobu, tak proto, že trestní senát, který proces vedl, nebyl nezávislý.¹⁴⁹

K odstavci 4 Listiny se vztahuje zejména článek 2 odstavec 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Ten oproti české právní úpravě explicitně definuje jednání, která ačkoliv znamenají porušení práva na život, nejsou považována za protiprávní a to tehdy, když uvádí, že: „zbavení života se nebude považovat za jednání v rozporu s článkem 2 odst. 1 této úmluvy, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné při obraně každé osoby proti nezákonnému násilí, provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené či zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení

¹⁴⁷ Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, dostupné z: <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CzechTch%C3%A8que.pdf>>

¹⁴⁸ KLÍMA, K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 228

¹⁴⁹ KLÍMA, K a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. str. 999-1000*

nepokojů nebo vzpoury.¹⁵⁰ Česká právní úprava v tomto směru výslovně odkazuje na zákonnou úpravu, která má upravit podmínky beztrestnosti takového jednání.¹⁵¹ Jednou z okolností, které vylučují protiprávnost takového jednání, je i tak zvané oprávněné použití zbraně, které je výslovně upraveno v trestním zákoníku, který opět v tomto odkazuje na příslušnou speciální zákonnou úpravu, kterou je například zákon č. 288/1955 Sb., o střelných zbraních a střelivu. Tato problematika je současně upravena i na mezinárodní úrovni, například Dohodou mezi členskými státy Severoatlantické smlouvy o statutu jejich ozbrojených sil, která v čl. 6 stanovuje, že: „Příslušníci ozbrojených sil smějí vlastnit a nosit při sobě zbraně, přičemž orgány vysílajícího státu vstřícně zváží požadavky vysílajícího státu v této věci.“¹⁵²

¹⁵⁰ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, dostupné z:

<http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>

¹⁵¹ FLEGL, V., *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR*, Praha: C. H. Beck 1997, str. 22

¹⁵² Dohoda mezi smluvními stranami Severoatlantické smlouvy o statusu jejich ozbrojených sil, dostupné z: <<http://www.podnikame.cz/smlouvy/index.php?co=ss02001>>

4. Komparativní reflexe

Doposud bylo předmětem této práce pojetí práva na život a pojetí základních lidských práv vůbec převážně z hlediska českého ústavního práva. Ačkoliv v současnosti je pohled evropských států zejména v reakci na obdobný historický vývoj zemí kontinentální Evropy vcelku totožný, podívám se v následující části na srovnání zakotvení a chápání lidských práv se zaměřením na právo na život v ústavních zákonech těchto států. Shodným obsahovým rysem ústav všech evropských států je zakotvení organizačních principů pro činnost státu, konstituování jeho nejvyšších orgánů a formulování základních lidských práv a svobod.¹⁵³ Rozdílnosti lze spatřovat z hlediska formální stránky ústavních zákonů, respektive jejich právní síly. Podle toho, zda ústavní zákony mají vyšší právní sílu než zákony běžné, se dělí ústavy na rigidní, neboli tuhé a flexibilní, neboli pružné. Toto chápání se taktéž promítá v postupu změn či doplnění ústavy, kdy u rigidního pojetí je potřeba složitějšího procesu, odlišného od postupu, který se vyžaduje pro běžné zákony.¹⁵⁴ Pro přijetí je vyžadována kvalifikovaná většina, popřípadě souhlas obou komor parlamentu, pokud je parlament dvoukomorový, a některé ústavy zakotvují i možnost změny ústavy pomocí referenda. Může být zavedena i nezměnitelnost vybraných nejzásadnějších ustanovení.¹⁵⁵ Ačkoli ústavní právo se v jednotlivých zemích specifikuje v závislosti na jejich kultuře právní i politické, existují určité prvky, krom již výše zmíněných, které jsou shodné všem těmto ústavám. V důsledku událostí druhé světové války, kdy došlo ke zneužití koncepce formálního právního státu, jsou současné poválečné ústavy koncipovány na základních nezměnitelných a nezrušitelných demokratických hodnotách a idejích, v jejichž duchu musí být vykládáno veškeré právo ve státě. Zároveň ústavy všech států požadují, aby pravidla jimi založená nutně respektovaly všechny subjekty ve státě, včetně státu, respektive veřejné moci samotné. Mezi zmíněné základní hodnoty demokratického fungování státu patří zejména princip suverenity lidu, princip reprezentativní demokracie, princip dělby

¹⁵³ VARVAŘOVSKÝ, P. *Základy práva – o právu, státě a moci*, Praha: ASPI publishing, 2004. str. 76

¹⁵⁴ KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 9

¹⁵⁵ VARVAŘOVSKÝ, P. *Základy práva – o právu, státě a moci*, Praha: ASPI publishing, 2004. str. 76 - 77

moci, nedotknutelnosti základních práv a svobod a princip materiálního právního státu.¹⁵⁶

4.1. Evropská úmluva základních práv a svobod jako společný základ ochrany lidských práv

Přelomovým okamžikem, jenž měl za následek sjednocování právních úprav evropských států v oblasti lidských práv a základních svobod, včetně tradičního chápání lidských práv ve Velké Británii, bylo přijetí evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která vstoupila v platnost na základě svého článku 66 odst. 2 dnem 3. září 1953. Česká republika k ní přistoupila v roce 1992.¹⁵⁷ Velká Británie v roce 1998 prostřednictvím Zákona o lidských právech (Human Rights Act) tuto úmluvu inkorporovala do svého vnitrostátního práva. Tímto poprvé ve Velké Británii dochází k pozitivnímu vymezení lidských práv v rámci uceleného psaného katalogu lidských práv a svobod. Pro ostatní země představoval posílení ochrany základních práv a jejich garanci nejen na úrovni mezinárodní, ale vnitrostátní.¹⁵⁸

4.2. Pojetí právního státu v evropských zemích

Společným rysem evropských zemí je taktéž ústavní chápání právního státu. Jak již jsem předestřela, v důsledku zneužití pojetí formálního právního státu vzaly tyto státy za svou koncepci materiálního právního státu, který představuje pojistku před možným zneužitím práva ústavního. Existence formálního právního státu vůbec oproti koncepci policejního státu není chybná, je však nedostačující z hlediska možného zneužití. Koncepce právního státu souvisí s pojmem Rechtsstaat, což v překladu znamená právní stát. Naopak v Britském common law se v této souvislosti vyskytuje termín Rule of law. Tuto myšlenku byť nepřímou poprvé vyslovil E. Cokea v roce 1068, kdy v souvislosti s názorovým sporem s britským králem vyslovil názor, že „právo chrání krále“ namísto králova

¹⁵⁶ KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 9

¹⁵⁷ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, dostupné z: <<http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>>

¹⁵⁸ KLÍMA, K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. Str. 596

tvrzení, že „král chrání právo“.¹⁵⁹ Tímto Cokea vyjádřil jeden ze základních principů, na kterých je postaven právní stát, a to jest vázanost státu právem, což v současném chápání můžeme vyložit tak, že právo stojí nad státem, nikoli stát nad právem, totiž že stát a veřejná moc je při svém fungování vázána právem, jakož i nutnost existence mechanismů, které zaručují pojistku před porušováním ústavně garantovaných hodnot. Cokea zároveň vyslovil, že přirozené právo existuje nezávisle na státu a jeho pozitivním právu, ba dokonce je mu nadřazené.¹⁶⁰ Koncepce formálního právního státu byla postavena pouze na zakotvení určitých formálních náležitostí státu a jeho fungování. K dodržení ústavnosti postačovalo, pokud byly dodrženy ústavně stanovené procesní postupy, nehledě na obsah těchto činností. Bylo tak ku příkladu možné za předpokladu splnění formálních požadavků na konkrétní proces, aby došlo k takové změně ústavy, která bude mít za následek potlačení základních náležitostí demokratického právního státu, což je v současném pojetí materiálního právního státu nepřijatelné, avšak ve formálním toto jednání nebylo nezákonné ani protiústavní.¹⁶¹ Současné chápání právního státu je založené na existenci určitých hodnot, základních prvků demokratického právního státu, které jsou součástí právního řádu nehledě na to, zda jsou v pozitivním právu zakotveny či nikoli. Není tedy možné, aby se stát těchto hodnot zřekl tím, že je například legislativním procesem odstraní z textu ústavních zákonů. Tyto základní hodnoty, které jsou vlastní materiálnímu pojetí právního státu, s důrazem na základní lidská práva svobody mají totiž charakter práv přirozených.¹⁶²

4.3. Zakotvení práva na život ve vybraných ústavách evropských států

Právo na život jakožto právo na holou existenci není jako takové explicitně vyjádřeno ve všech evropských ústavách. Některé ústavy zakotvují pouze jeho jednotlivé kvalitativní složky jako právo na osobní svobodu, nedotknutelnost, soukromí, právo nebýt mučen, či výslovný zákaz trestu smrti. Každá z ústav však výslovně zakotvuje, ať již ve vlastním textu či preambulích

¹⁵⁹ BLAHOŽ, J., BALÁŠ, V., KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo. 4 přepracované a doplněné vydání*, Praha: WoltersKluwer ČR, a.s. 2011, str. 77-78

¹⁶⁰ VARVAŘOVSKÝ, P., *Základy práva – o právu, státě a moci*, Praha: ASPI publishing, 2004, str. 77

¹⁶¹ KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 14

¹⁶² KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 15

přirozenoprávní původ, nezcizitelnost a nezadatelnost lidských práv včetně suverenity lidu. Například Francouzská ústava v žádném ze svých článků výslovně nezakotvuje právo na život, pouze deklaruje, že lidé se rodí svobodní a rovní ve svých právech a že cílem každého politického společenství je zachování přirozených a nepromlčitelných práv jako je svoboda, vlastnictví, bezpečnost a odpor proti utlačování.¹⁶³ Stejně tak ústava Italské republiky v čl. 13 garantuje neporušitelnost osobní svobody, avšak o právu na život se přímo nezmiňuje. Na rozdíl od Francouzské ústavy však obsahuje ustanovení, že trest smrti je nepřipustný s výjimkou případů stanovených vojenskými a válečnými zákony.¹⁶⁴ Jednou z nejrozsáhlejších evropských ústav je ústava Rakouské republiky, vedle níž existuje řada ústavních zákonů, které upravují lidská práva a svobody. Samotná ústava však katalog lidských práv neobsahuje. Takzvaný Základní zákon o všeobecných právech státních občanů v královstvích a zemích zastoupených v Říšské radě státu uveřejněný pod č. 142 Říšské sbírky zákonů je základním dokumentem v oblasti lidských práv v Rakouské republice. Ani tento zákon se však o právu na život přímo nezmiňuje. Na něj navazují další zákony ústavní síly, které rozvíjejí některá základní lidská práva, jsou jimi například Spolkový ústavní zákon o ochraně osobní svobody či Zákon na ochranu domovního práva.¹⁶⁵ Na druhé straně stojí ústavy, které právo na život explicitně zakotvují. Ústava království Belgie v čl. 23 říká, že každý má právo na život v souladu s lidskou důstojností. Ústavní normy Německé republiky jsou shrnuty v tzv. Základním zákoně spolkové republiky Německo. Ta ve svém čl. 2 odst. 2 říká, že: „každý má právo na život a tělesnou nedotknutelnost. Svoboda osoby je neporušitelná. Do těchto práv lze zasáhnout jen na základě zákona.“¹⁶⁶ I ústava království Španělského výslovně garantuje právo na život a tělesnou a duševní nedotknutelnost. V témž článku garantuje, že: „nikdo nesmí být vystaven týrání nebo trestům nebo zacházení, jež jsou nelidské nebo ponižující a že trest smrti je

¹⁶³ KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 137

¹⁶⁴ KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 185 - 186

¹⁶⁵ KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 510 a násl

¹⁶⁶ KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 233

zrušen s výjimkami, jež mohu stanovit vojenské trestní zákony pro případ války.¹⁶⁷

Největší odlišnosti a zejména z důvodu rozdílné právní kultury se objevují v právním systému Velké Británie, neboť oproti kontinentálnímu právnímu systému ostatních evropských zemí se řadí mezi právní systém angloamerický. Britské právo je specifické zejména mnohostí pramenů práva a existencí soudních precedentů jako stěžejního pramene práva.¹⁶⁸ Díky tomu, že právo je z převážné části nepsané, nelze zcela vymezit, co vše je obsahem práva ústavního. Britská ústava je specifická tím, že některé její části nejsou zachycené v písemné podobě, ale ve formě zvykového práva (common law), které bylo následně rozvíjeno soudními precedenty. Postupně však bylo z převážné části nahrazeno psanými zákony (statut law). Britské ústavní právo se vyvíjelo postupně, ruku v ruce s historickým vývojem této mocnosti. Proto i zakotvení a ochrana lidských práv prošla značnými změnami. Zlomovým okamžikem bylo přijetí zmíněného Zákona o lidských právech (Human Rights Act). Do tohoto okamžiku nebyla ochrana lidských práv a svobod omezena pouze na jediný dokument nýbrž byla poskytována jak prostřednictvím common law, tak několika historickými lidskoprávními dokumenty.¹⁶⁹ Mezi nejdůležitější patří Magna Charta Libertatum, 1215, the Petition of Rights, the Bill of Rights 1689 (Zákon o prohlášení práv a svobod poddaných a o stanovení následnictví trůnu), Act of Settlement 1701 (zákon o dalším omezení koruny a pro lepší ochranu práv a svobod poddaných, Habeas Corpus Act 1679 (Zákon k lepšímu zajištění svobody poddaných a k ochraně před uvězněním v zámoří).¹⁷⁰

¹⁶⁷ KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 589

¹⁶⁸ KNAPP, V. *Teorie práva*, Praha: C.H. Beck, 1995, str. 95

¹⁶⁹ KLÍMA, K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 596

¹⁷⁰ KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E., *Ústavy států evropské unie – díl 1.*, Praha: Linde Praha a.s., 2004, str. 770-786

5. Vybrané recentní problémy

Problematika práva na život, ač by se zdála býti pouze otázkou teoretickou, má ve skutečnosti široký dopad v praktickém životě. Ačkoliv z ustanovení čl. 6 Listiny samo o sobě nelze výslovně dovozovat, jaká problematika se k tomuto tématu vztahuje, je více než zřejmé, že tento fundamentální článek Listiny má obrovský význam v mnoha sférách dotýkajících se lidského života. S otázkou práva na život je úzce spjata zejména problematika umělého přerušeni těhotenství a euthanasie neboli usmrcení na žádost.

5.1. Interrupce

Umělý potrat je jevem, který se vyskytoval více či méně od samého počátku lidstva. Ať již se žena k tomuto kroku rozhodne z jakéhokoliv důvodu, důsledek je vždy stejný a totiž z jejího těla bude odstraněn počínající lidský život. Z tohoto důvodu je otázka interrupcí jedním z nejdiskutabilnějších témat v oblasti lidské reprodukce. Pojem interrupce lze přeložit jako umělé přerušeni těhotenství. Fakticky znamená: „násilné instrumentální ukončení těhotenství lékařem, které je hrubým zásahem do osobnosti i organismu ženy.“¹⁷¹ Jedná se tedy o úmyslné odstranění lidského zárodku z matčina těla, který dosud není schopný samostatného života.¹⁷² Z hlediska lékařské etiky v souladu s Hippokratovou přísahou je násilné ukončení těhotenství ženy i na její žádost nepřipustné. Každý lékař se v této přísaze zavazuje, že: „žádné ženě neposkytne prostředek k vymáhání plodu a zachová vždy život i své umění čisté a prosté každé viny.“ Je však zřejmé, že tato formule je z mnoha důvodů v současnosti pouze přežitkem a je dávno překonaná.¹⁷³

5.1.1. Indikace interrupce

Obhájci umělého přerušeni těhotenství předestírají mnoho situací, kdy by potrat měl být dovolen, respektive indikován jako přípustný. Důvody potratu lze obecně rozdělit do dvou hlavních skupin a to na indikace sociální a zdravotní.

¹⁷¹ VONDRÁČEK, L., KURZOVÁ, H., *Zdravotnické právo – pro praxi a posluchače lékařských fakult*, Praha: Karolinum 2001, str. 60

¹⁷² *Důstojnost lidského života*, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s r.o. 199, str. 52

¹⁷³ VONDRÁČEK, L., KURZOVÁ, H., *Zdravotnické právo – pro praxi a posluchače lékařských fakult*, Praha: Karolinum 2001, str. 60

Zdravotní důvody spočívají zejména v ohrožení zdraví a života matky nebo samotného dítěte. Odpůrci potratů v tomto směru zastávají názor, že v současnosti díky vysoké úrovni zdravotnické péče existuje jen málo případů, kdy je nutné pro ochranu života matky obětovat život dítěte.¹⁷⁴ Například papež Pius XII. hlásal, že tato indikace v žádném případě nemůže být důvodem k zabití bezbranného plodu. Oproti tomu mnoho teologů 20. století zastává názor, že umělé přerušování těhotenství je přípustné z důvodu ohrožení života matky, kdy je lepší alespoň zachránit matčin život, než nechat zemřít matku i dítě. Mezi zdravotní důvody se počítá i tzv. eugenická indikace. Jedná se o situace, kdy lze u plodu předpokládat existenci nějaké vážné genetické poruchy či zdravotní vady. Může jít o situace, kdy rodiče dítěte sami trpí nějakým vážným dědičným onemocněním. V takovém případě je zejména z etického hlediska otázkou, zda by rodiče vůbec měli potomka počít.¹⁷⁵ Plod může být poškozen také v důsledku toho, že matka v těhotenství požívala nadměrné množství alkoholu, či návykové a toxické látky. Otázkou ale stále zůstává, zda skutečnost, že dítě bude postižené, znamená, že by se raději nenarodilo a že jeho život nemůže být plnohodnotný.¹⁷⁶

Vedle toho jsou nasnadě zmíněné důvody sociální. Do této kategorie můžeme zařadit zejména nepříznivé sociální podmínky budoucích rodičů, například chudoba, obtížné rodinné poměry, nebo případy, kdy se matka v důsledku porodu dostane do nepříznivé životní situace. Běžné jsou i situace, kdy rodiče odmítnou dítě z důvodu obavy, že poklesne jejich životní úroveň, nebo případy, kdy rodiče nejsou spokojeni s očekávaným pohlavím svého potomka. Do této oblasti lze řadit i indikace etické. Jsou to případy, kdy žena otěhotní v důsledku nějaké trestněprávně relevantní události jako je znásilnění či incest a matka není schopná své dítě přijmout z psychických důvodů. Odpůrci umělého přerušování těhotenství opět argumentují tím, že i když matka nechá usmrtit dítě, které je výsledkem traumatické události jako je právě znásilnění, tak tento tragický zážitek přesto nesmaže.¹⁷⁷

¹⁷⁴ *Interrupce ano nebo ne – důvody proti interrupcím*, přeložil Karel Dachovský, Praha: Řád 1992, str. 8

¹⁷⁵ *Důstojnost lidského života*, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o. 1999, str. 54

¹⁷⁶ *Interrupce ano nebo ne – důvody proti interrupcím*, přeložil Karel Dachovský, Praha: Řád 1992, str. 13

¹⁷⁷ *Důstojnost lidského života*, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o. 1990, str. 53

5.1.2. Interrupční zákonodárství - Způsoby legislativního řešení přípustnosti interrupcí

V důsledku mnoha faktorů je v současnosti pohled na přípustnost či nepřípustnost interrupce rozdílný a to od absolutní nepřípustnosti umělého přerušování těhotenství, trpění potratů v omezené míře, až po úplnou rozhodovací volnost ženy. Těmito faktory může být jednak různý historický vývoj a vliv církve v jednotlivých zemích, postoj státu k ovlivňování populačního vývoje, ale i morální tradice v dané zeměpisné oblasti.¹⁷⁸ V důsledku odlišné postoje k interrupci odráží dva různé způsoby chápání lidského zárodku. Na straně jedné je lidský zárodek již od okamžiku svého početí považován za samostatný subjekt práva, kterému se přiznává právo na život, a proto není možné připustit jeho usmrcení. Na straně druhé je plod chápán jako součást těla matky, určitá hodnota, kterou je potřeba chránit, ale přesto matce neupírá možnost rozhodovat o svém těhotenství. Výsledkem této různorodosti lze v Evropě nalézt různé způsoby právní regulace umělého přerušování těhotenství. Nejedná-li se o důvody zdravotnické, lze metody právního řešení shrnout do tří různých modelů. Prvním z nich je úplná rozhodovací volnost ženy do určité stanovené fáze těhotenství. Interrupce je tedy dovolena za předpokladu, že je provedena lékařem v souladu s právními předpisy. V případě nesplnění těchto podmínek je považována za nezákonnou a náležitě postihována normami trestních zákonů. Úplná rozhodovací volnost ženy byla například zakotvena již v legislativní úpravě bývalého SSSR v čl. 38 zákona o základech zdravotnického zákonodárství Svazu a svazových republik. Druhým způsobem je uznání zásadní rozhodovací volnosti ženy, kdy předpokladem provedení zákroku je podstoupení odborných sociálních a zdravotnických konzultací. Třetí a nejpřísnější variantou je situace, kdy předpokladem k provedení interrupce je žádost ženy o její povolení a následné schválení zákroku sociálním orgánem, který prověřuje existenci závažnosti konkrétní sociální indikace.¹⁷⁹

¹⁷⁸ ŠTĚPÁN, J., *Právo a moderní lékařství*, Praha: Panorama 1989, str. 127

¹⁷⁹ ŠTĚPÁN, J., *Právo a moderní lékařství*, Praha: Panorama 1989, str. 128

5.1.3. Interrupční zákonodárství v České republice

Zákonodárství v oblasti umělého přerušení těhotenství prošlo během posledních několika desetiletí značným vývojem. Souviselo jednak s obdobím různých režimů, kterými bylo naše území podrobeno, tak s vývojem v oblasti medicíny. V bývalém Československu byly zákonem č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství důvody interrupce rozšířeny i na sociální indikaci. Pokud žena chtěla podstoupit interrupci, musela podat žádost ke speciální interrupční komisi – ONV, kdy tato žádost podléhala jejímu povolení. Celý proces byl pro ženu často velmi traumatizující, až ponižující. V souvislosti s pokrokem v oblasti interrupční medicíny byla zavedena nová metoda tzv. miniinterrupce, která je v současnosti běžným zákrokem. Výhodou této metody je ambulantní provedení, menší zásah do těla matky a s tím spojená menší rizika.¹⁸⁰ K zásadní změně právní úpravy došlo až v roce 1986 v souvislosti s přijetím zákona ČNR č. 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství. Tímto zákonem bylo plně uznáno rozhodovací právo ženy ve vztahu k umělému přerušení svého těhotenství.¹⁸¹ Zmíněný zákon uvádí základní požadavky, které je nutno splnit pro uskutečnění tohoto zákroku. Základní podmínkou je žádost ženy o provedení interrupce, která již nepodléhá souhlasu žádného správního orgánu, ale je plně vázána pouze na vůli rodičky. Její právo rozhodovat se je omezeno pokročilostí těhotenství, protože dle § 4 zákona o umělém přerušení těhotenství lze žádost podat, nepřesahuje-li těhotenství dvanáct týdnů a nebrání-li tomu zdravotní důvody neboli kontradikce. Okolnosti kontradikce jsou uvedeny v prováděcí vyhlášce číslo 75/86 Sb. Kumulativními podmínkami provedení interrupce jsou tedy žádost matky a neexistence zdravotních problémů v souvislosti s provedením tohoto zákroku.¹⁸² Na základě § 5 výše zmíněného zákona lze interrupci provést na základě zdravotní indikace, jestliže je ohrožen život nebo zdraví matky nebo zdravý vývoj plodu nebo jestliže se jedná o geneticky vadný vývoj plodu.¹⁸³ Podmínkou je souhlas ženy nebo podnět k tomuto zákroku. Podnět k provedení zákroku může dát buď žena samotná, nebo zdravotnické zařízení. Jestliže dalo podnět zdravotnické zařízení, je potřeba vyžádat si souhlas ženy a v případě jejího

¹⁸⁰ ŠTĚPÁN, J., *Právo a moderní lékařství*, Praha: Panorama 1989, str. 129

¹⁸¹ ŠTĚPÁN, J., *Právo a moderní lékařství*, Praha: Panorama 1989, str. 130

¹⁸² ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. I. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 24

¹⁸³ Zákona ČNR č. 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství, ve znění dalších předpisů

nesouhlasu vyžádat písemný revers.¹⁸⁴ Dle § 2 vyhlášky ministerstva zdravotnictví české socialistické republiky č. 75/86 Sb. lze těhotenství uměle přerušit po překročení dvanácti týdnů pouze z taxativně vymezených důvodů, jimiž jsou zdravotní důvody ženy, tzn. jestliže je ohrožen její život, nebo jestliže je prokázáno těžké poškození plodu, nebo plod není schopen života. Nejpozději do 24 týdnů těhotenství lze interrupci provést pouze, svědčí-li tomuto zákroku genetické důvody. Rozhodovací právo ženy o svém mateřství se taktéž projevuje v možnosti vzít svou žádost zpět a to do okamžiku začátku výkonu zákroku. Tento zákon upravuje i problematiku provádění interrupce u nezletilých dívek, kdy k umělému přerušení těhotenství ženy mladší 16 let je potřeba souhlas zákonného zástupce. V případě ženy starší 16 let zdravotnické zařízení pouze o tomto zákroku vyrozumí zákonného zástupce.¹⁸⁵

5.2. Euthanasie

I lidský život jako nejzákladnější hodnota ve společnosti vůbec má své meze, každý z nás je smrtelný. Umírání a smrt je okamžikem lidského života, který je pro každého z nás neodvratitelnou událostí. Je však velký rozdíl v tom, jakým způsobem je lidský život ukončen. Samozřejmě nejideálnější cestou je smrt přirozená. Bohužel tato cesta není jediným možným koncem lidského života. V okamžiku, kdy je smrt způsobena vědomím zabíjením, důsledek je sic totožný, ale ze společenského hlediska je tu velký rozdíl. Ale i při usmrcení v důsledku zásahu jiné osoby mohou být značné rozdíly. Na úkladnou vraždu většina z nás nahlíží odlišně než na usmrcení na žádost, tedy euthanasii. Opět je zde rozdíl ve společenském chápání a odsouzení takovýchto činů.¹⁸⁶

Otázka euthanasie je v současnosti velmi diskutabilní téma. Je to problém, který se dotýká mnoha oblastí jak právní, etické, morální tak medicínské. Jak ale pojem euthanasie přesně vyložit? Současný mezinárodně uznávaný pojem euthanasie vychází z řeckého slova „euthanasia“, což v doslovném překladu znamená dobrá smrt, přesněji eu – dobře, thanatos – smrt.¹⁸⁷ V současnosti se

¹⁸⁴ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. I. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 25

¹⁸⁵ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. I. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 24

¹⁸⁶ *Důstojnost lidského života*, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s r.o. 1990, str. 28

¹⁸⁷ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. I. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 26

tento pojem vykládá pragmatičtěji, jeho chápání se zúžilo na pouhé jednání nejčastěji lékařského personálu a to jak formou konání či opomenutí, jehož smyslem a výsledkem je uspišit smrt druhého člověka. Abychom uspišení či navození smrti jiného mohli považovat za euthanasii v pravém slova smyslu a ne za prosté úmyslné usmrcení tak, jak ho chápe české trestní právo, je důležité vzít na mysl právě původní řecký význam tohoto slova. Zmíněné „eu“ jasně vyjadřuje, že oproti běžnému usmrcení jsou při euthanasii záměry jednatelů kladné, jeho motivem je soucit s trpícím a úmyslem je osobě pomoci a navodit jí dobrou, bezbolestnou a chtěnou smrt, ukončit její trápení a bolesti.¹⁸⁸

5.2.1. Euthanasie ano, či ne?

Při řešení základní otázky – euthanasie ano, či ne, přichází do střetu dvě protichůdné ústavně zaručené hodnoty, jimiž jsou všeobecný zájem společnosti na ochraně lidského života jako nejzákladnější hodnoty vůbec, versus právo jedince svobodně rozhodovat o svém životě a analogicky i o své smrti, tedy právo autonomie každého člověka. V tomto případě není zcela příhodné obrátit se na běžně užívanou zásadu proporcionality a přiměřeně omezit obě z těchto hodnot a poskytnout tak částečnou ochranu oběma z nich. Zde přichází v úvahu pouze volba mezi ochranou jedné či druhé hodnoty. Pokud se ztotožníme s přístupem ochrany lidského života jako hodnoty všeobecného zájmu, měli bychom si přesto klást otázku, zda tuto hodnotu chránit absolutně a bezvýhradně za každé situace, popřípadě brát v potaz otázku kvality života konkrétního jedince. Je z morálního hlediska správnější pomoci ukončit život v bolestech přežívající osobě, jejíž šance na přežití je nulová, nebo naopak udržovat tuto osobu při životě, ačkoliv na tom sama nemá zájem. Máme právo nutit žít někoho, kdo pouze přežívá, ale již nelze mluvit o životě? To nemáme, avšak dle současné právní úpravy nemáme ani právo tuto osobu usmrtit a zkrátit tak její čekání na smrt.¹⁸⁹ Pokud se ovšem přikloníme k variantě druhé, ztotožníme se s tím, že každá osoba je autonomní bytostí, která má plné právo zvolit si způsob svého života a tím i způsob jeho ukončení. Do této sféry jedince pak nemohou zasahovat žádné další osoby ani stát například zákonnou úpravou, ovšem za předpokladu, že výkonem tohoto

¹⁸⁸ ŠPINKOVÁ, M., ŠPINKA, Š., *Euthanasie Víme, o čem mluvíme*, Praha: Hospicové občanské sdružení Cesta domů, 2006. str. 8

¹⁸⁹ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. 1. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 26

práva nedojde k omezení práv jiných.¹⁹⁰ Právo rozhodovat o své smrti by tedy znamenalo právo zemřít vlastní rukou, laicky řečeno spáchat sebevraždu. Sebevražda není v současnosti považována za trestnou, neboť skutková podstata, která by postihovala jednání mající za následek vlastní smrt, neexistuje. Každý z nás má tedy možnost kdykoli svůj život jakkoli ukončit, pokud při tom nedojde k zásahu do práv jiných osob. Co když ale nastane situace, kdy sami nejsme schopni svůj život ukončit, kdy k tomuto činu potřebujeme asistenci druhé osoby. Pak bychom na základě autonomie mohli požadovat po jiném, aby náš život ukončil.¹⁹¹

Zastánci euthanasie tvrdí, že právo požadovat po jiném, aby ukrátil naše trápení, se omezuje pouze na ty situace respektive ty osoby, které vědí, že již nikdy nebudou schopny samostatného života, neexistuje u nich žádná šance na jejich uzdravení, jejich nemoc jim způsobuje velké utrpení a smrt je pro ně vysvobozením. Do jaké míry by se však naše právo ukončit vlastní život mohlo stát povinností jiného nám v tomto pomoci? Nejednalo by se v důsledku o přesun odpovědnosti za náš život a rozhodování o něm na jiné, je to vůbec možné z hlediska nezcizitelnosti lidských práv?¹⁹² Jak bychom pak zajistili obranné mechanismy před zneužitím rozhodovací pravomoci lékaře nad životem osob, které již nejsou schopny o svém životě či smrti sami rozhodovat?

Odpůrci euthanasie zejména předestírají nebezpečí zneužívání euthanasie, jako možnosti zbavit se starého nemohoucího rodiče namísto péče o něj. I samotní lékaři zdůrazňují, že posláním lékaře je uzdravovat a napomáhat k životu nikoliv ke smrti a pokud není jiné cesty, pacientovi jeho umírání usnadnit, nikoliv jej v tom podpořit. Zavedení euthanasie je zároveň v rozporu s Hippokratovou přísahou, která obsahuje slib: „Nepodám nikomu smrtící prostředek, ani kdyby mne o to kdokoli požádal a nikomu také nebudu radit (jak zemřít)“. Lékař se tedy nesmí dát k takovému postupu přesvědčit od pacienta a zároveň nesmí takovýto postup navrhnout.¹⁹³ Prostřednictvím euthanasie by mohlo docházet k tzv.

¹⁹⁰ ŠPINKOVÁ, M., ŠPINKA, Š., *Euthanasie Víme, o čem mluvíme*, Praha: Hospicové občanské sdružení Cesta domů, 2006. str. 21

¹⁹¹ ŠPINKOVÁ, M., ŠPINKA, Š., *Euthanasie Víme, o čem mluvíme, Praha: Hospicové občanské sdružení Cesta domů*, 2006. str. 22

¹⁹² ŠPINKOVÁ, M., ŠPINKA, Š., *Euthanasie Víme, o čem mluvíme*, Praha: Hospicové občanské sdružení Cesta domů, 2006 str. 22

¹⁹³ *Wikipedia, Hippokratova přísaha* [online], poslední revize 1.3. 2013 [cit 18.2. 2013]. dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hippokratova_p%C5%99%C3%ADsaha>

skrytým vraždám.¹⁹⁴ Při povolení euthanasie by taktéž mohly nastat situace, kdy se pacient rozhodne k takto závažnému kroku pod vlivem svého okolí. Například jestliže si je pacient vědom nákladnosti a komplikovanosti další léčby, může dospět k názoru, že by jeho příbuzní byli snad raději, kdyby zemřel. Získal by tím pocit, že již nemá právo dál žít a jeho rozhodnutí ukončit svůj život je vlastně nutností. Z tohoto důvodu je třeba uvažovat, nakolik by rozhodnutí pacienta bylo ovlivňováno jeho rodinou a blíznými.¹⁹⁵ Možná pro tyto a další otázky je problematika euthanasie stále otevřeným tématem, ke kterému jurisdikce nejen evropských států přistupují rozdílně. Největší dopad legalizace euthanasie v českém právu by však byl na lékaře, kteří jsou těmi, kteří by o tomto kroku v důsledku museli rozhodnout a prakticky jej vykonat, zejména proto je toto téma nejčastěji probírané na úrovni lékařské a medicínské.

5.2.2. Druhy euthanasie

Euthanasii lze dělit dle rozličných kritérií na několik forem. Za nejzákladnější členění by se dalo považovat její rozlišení na aktivní a pasivní. V tomto případě je kritériem rozlišení to, do jaké míry a jakou formou se druhá osoba na usmrcení podílela. Při aktivní euthanasii neboli *commitendo* dochází k usmrcení v důsledku aktivního jednání druhého, kdy tuto formu dále dělíme na přímou a nepřímou. Za formu přímé euthanasie se považuje například takové jednání, kdy nemocnému podáme nadměrné množství medikamentů či toxickou látku, v jejímž důsledku dojde k jeho usmrcení. K nepřímé euthanasii dochází v důsledku lékařem podávaných medikamentů na tišení bolesti, jejichž zvyšující se dávkování v konečném stádiu některých nemocí je nezbytné, avšak ve výsledku vede ke zkrácení života nemocného. V tomto případě záměrem lékaře není život pacienta takto ukončit, nýbrž usnadnit mu jeho poslední chvíle. Za pasivní formu euthanasie se považuje jednání formou opomenutí tedy nečinnost lékaře v důsledku přání pacienta. Pod tímto si lze představit situace, kdy se nemocný zřekne prostředků, jejichž účelem je udržení pacienta při životě, jako jsou nezbytná potrava, umělá výživa či léky. Podle toho, zda pacient sám žádá a přeje

¹⁹⁴ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. I. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str 27 -28

¹⁹⁵ *Důstojnost lidského života*, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o. 199, str. 99-100

si předčasně ukončit svůj život či nikoliv, rozlišujeme euthanasii voluntární, tedy vyžádanou a non voluntární, nevyžádanou.¹⁹⁶

5.2.3. Způsoby legislativního řešení přípustnosti euthanasie

Obecně lze zákonnou úpravu v oblasti euthanasie uchopit dvěma základními způsoby. První a v současnosti méně obvyklý přístup k euthanasii je její legalizace, totiž situace, kdy právní normy daného státu budou takového jednání, samozřejmě za předpokladu splnění mnoha přísných podmínek, považovat za beztrestné. To se stalo například v Lucembursku v roce 2008.¹⁹⁷ V druhém případě a totiž když dané právo pohlíží na euthanasii jako na trestný čin, lze rozlišovat dva způsoby její zákonné úpravy. První, která se v České republice neuplatňuje, je její zakotvení jako jedné ze skutkových podstat trestného činu, což v důsledku usnadní právní kvalifikaci a rozhodování soudců v souvislosti s tím, pod kterou ze skutkových podstat trestných činů dané jednání podřadit. V druhém případě, kdy neexistuje speciální úprava tohoto jednání, se zpravidla euthanasie považuje za vraždu s možností uložení mírnějšího trestu s ohledem na pohnutku pachatele a způsob spáchání tohoto činu.¹⁹⁸

5.2.4. Prameny práva v České republice

Vnitrostátní úprava v České republice, jak již bylo řečeno, se otázkou euthanasie výslovně nezabývá. Trestněprávní úprava nezná speciální skutkovou podstatu usmrcení na žádost, a proto je takového jednání nejčastěji kvalifikováno jako vražda, popřípadě jako zabití. Naše právo tak dává soudům jen velmi omezenou možnost, jak posoudit toto specifické jednání. Jestliže nastane situace již zmíněná v souvislosti s aktivní nepřímou euthanasií a totiž v důsledku opakovaného a intenzivního podávání medikamentů na utěšení pacientových bolestí, dojde ke zkrácení pacientova života a utlumení některých zásadních mozkových center, mohl by být lékař v této souvislosti stíhán pro úmyslné ublížení na zdraví nebo právě pro trestný čin vraždy? Ve světě někdy bývá toto

¹⁹⁶ JAHNSOVÁ, A., KUČA, R. *Právní aspekty euthanasie*. Právní rozhledy 5. ročník číslo 7/1997. str. 356

¹⁹⁷ Centrum, *Lucembursko je třetí zemí EU, kde bude legální eutanazie* [online]. c2008 [cit. 1.3.2013]. dostupné z:

<<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=624002>>

¹⁹⁸ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. 1. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 31

jednání ospravedlňováno prostřednictvím institutu krajní nouze. Lékař jakožto osoba jednající v krajní nouzi, by však musela prokazovat naplnění znaku subsidiarity a totiž, že pacientovi nebylo od jeho utrpení možno pomoci jiným způsobem, než podáváním takovýchto léků.¹⁹⁹ Jednání lékaře by taktéž mohlo být posuzováno jako trestný čin účasti na sebevraždě. Trestní zákoník v § 144 toto jednání definuje následovně: „Kdo jiného pohne k sebevraždě nebo jinému k sebevraždě pomáhá.“²⁰⁰ Jako pomoc je v trestním právo definováno jednání, jímž jinému umožníme nebo usnadníme spáchání trestného činu, jež spočívá zejména v opatřování prostředků, odstraňování překážek, radě či utvrzování v předsevzetí čin spáchat. Pomocí může být tedy i situace, kdy lékař úmyslně ponechá pacientovi vedle lůžka toxickou látku. Za trestněprávní jednání se taktéž považuje jednání omisivního charakteru, spočívající v neposkytnutí pomoci § 150. Povinnost lékaře poskytnout pomoc každému, kdo je v ohrožení smrti, plyne ze zvláštních předpisů a její neposkytnutí je trestáno přísněji než neposkytnutí pomoci osobou, která dle povahy svého zaměstnání není takovou to pomoc povinna poskytnout.²⁰¹

Pokud v souvislosti s touto tématikou zabrousíme zpět do práva ústavního, dotýká se této oblasti nejen samotné ustanovení článku 6 Listiny, ale i některá další. Článek 8 Listiny garantuje právo na osobní svobodu, tedy právo na to, že nikdo nesmí být zbaven osobní svobody jinak než ze zákonných důvodů a způsobem stanoveným zákonem. Lze lékařskou péčí a pobyt ve zdravotnickém zařízení s ní spojený považovat za omezení osobní svobody? Nikoliv, pokud k tomu dá pacient svůj souhlas. Skrze tento článek tedy právo na euthanasii spatřovat nelze. Určitý význam v oblasti poskytování lékařské péče má článek 7. Listiny, kterým se zaručuje právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí. Právě z tohoto ustanovení lze vyvozovat právo pacienta na odmítnutí poskytnutí lékařské péče či zákroku, jehož důsledkem může být právě smrt pacienta. Listina tedy nepředstavuje ústavní základ práva na požádání o ukončení lidského života nýbrž právo odmítnout lékařskou péči.²⁰² V tomto duchu rozvíjí ustanovení

¹⁹⁹JAHNSOVÁ, A., KUČA, R. *Právní aspekty euthanasie*. Právní rozhledy 5. ročník číslo 7/1997. str. 357

²⁰⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁰¹ JAHNSOVÁ, A., KUČA, R. *Právní aspekty euthanasie*. Právní rozhledy 5. ročník číslo 7/1997. str. 358

²⁰² JAHNSOVÁ, A., KUČA, R. *Právní aspekty euthanasie*. Právní rozhledy 5. ročník číslo 7/1997. str. 356

Listiny o podmínky takového odmítnutí zákon 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Zákon požaduje, aby k provedení léčby či zákroku pacient vyslovil svůj souhlas, který musí být svobodný a informovaný. Zároveň zavádí v § 36 nový institut s názvem „dříve vyslovené přání“, který má dopad i v oblasti euthanasie. Dikce § 36 je následující:

„(1) Pacient může pro případ, kdy by se dostal do takového zdravotního stavu, ve kterém nebude schopen vyslovit souhlas nebo nesouhlas s poskytnutím zdravotních služeb a způsobem jejich poskytnutí, tento souhlas nebo nesouhlas předem vyslovit (dále jen „dříve vyslovené přání.“)

(5) Dříve vyslovené přání

a) není třeba respektovat, pokud od doby jeho vyslovení došlo v poskytování zdravotních služeb, k nimž se toto přání vztahuje, k takovému vývoji, že lze důvodně předpokládat, že by pacient vyslovil souhlas s jejich poskytnutím; rozhodnutí o nerespektování dříve vysloveného přání pacienta a důvody, které k němu vedly, se zaznamenají do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi,

b) nelze respektovat, pokud nabádá k takovým postupům, jejichž výsledkem je aktivní způsobení smrti,...

Příčemž podmínky nutné k tomu, aby poskytovatel zdravotní služby mohl vzít dříve vyslovené přání v potaz, jsou taxativně vymezené, a totiž že dříve vyslovené přání má k dispozici, že nastala situace, kterou toto přání předpokládá a pacient není schopen vyslovit nový souhlas či nesouhlas. Nutným předpokladem je taktéž skutečnost, že pacient byl o důsledcích svého rozhodnutí poučen příslušnou osobou. Tento institut představuje jakousi pojistku, před možností dopředu vyslovit souhlas, respektive přání k provedení určitých postupů, jejichž důsledkem je aktivní způsobení smrti.²⁰⁴ Tento zákon zároveň zakládá povinnost lékaře poskytovat první pomoc. Co když ale pacient poskytnutí první pomoci odmítne, má na to právo, jak může pak lékař splnit svou povinnost? V případě

²⁰³ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

²⁰⁴ PROCHÁZKOVÁ, M. *idnes*, *V českých zákonech se poprvé objeví pojistka proti eutanazii* [online]. c2011 [cit 1.3.2013] dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/v-ceskych-zakonech-se-poprve-objevi-pojistka-proti-eutanazii-ptv-/domaci.aspx?c=A110713_152730_domaci_taj>

takového střetu zájmů se upřednostňuje ústavně garantované právo jedince na jeho soukromí, před pouhou nižší zákonnou úpravou.²⁰⁵

Etický kodex české lékařské komory v souvislosti s touto tématikou uvádí, že lékař má sice povinnost tišit bolest a mírnit utrpení osob nevyléčitelně nemocných a umírajících a současně šetřit lidskou důstojnost, přesto u osob, u nichž se smrt neodvratitelně blíží, neměl by lékař prodlužovat jejich utrpení za každou cenu. Současně však výslovně zakazuje euthanasii či asistované suicidium. Vedle toho Kodex práv pacienta euthanasii výslovně neupravuje, přesto nezapomíná na pacienty, kteří jsou již na sklonku života. Garantuje jejich práva ze strany zdravotnického personálu, který má péči poskytovat citlivě a respektovat přání pacienta, pokud nejsou v rozporu se zákonem. Deklarace o prosazování práv pacientů v Evropě zase uvádí, že pacienti mají právo na humánní terminální péči a důstojné umírání. Průlomový je názor Evropského parlamentu vyjádřený v rezoluci z roku 1991, který se k euthanasii staví pozitivně. Zastává názor, že jestliže pacient, který po selhání veškeré dostupné péče a neúspěšně prováděné paliativní terapii, který plně při vědomí žádá o to, aby jeho život byl ukončen, jeho přání musí být vyhověno.²⁰⁶

²⁰⁵ JAHNSOVÁ, A., KUČA, R. *Právní aspekty euthanasie*. Právní rozhledy 5. ročník číslo 7/1997. str. 356

²⁰⁶ VONDŘÁČEK, L., KURZOVÁ, H., *Zdravotnické právo – pro praxi a posluchače lékařských fakult*, Praha: Karolinum 2001, str. 123

6. Náměty de lege ferenda

V této kapitole se budu zabývat otázkou euthanasie. Důvodem je skutečnost, že právě v oblasti této problematiky se v České republice uskutečnilo již několik pokusů o schválení zákonů, které se určitým způsobem euthanasie dotýkaly. V roce 2004 v souvislosti s velkou novelou trestního zákona byla řešena i otázka trestnosti euthanasie. V roce 2009 se naopak vyskytly tendence k její legalizaci spojené se vznikem návrhu zákona o důstojné smrti. Obě tyto snahy však zůstaly pouze ve fázi návrhu. V současnosti tedy neexistuje jednoznačná zákonná úprava v oblasti euthanasie, a proto je nasnadě alespoň se seznámit s těmito legislativními snahami a zhodnotit, proč zůstaly pouze ve fázi návrhů.

6.1. Návrh trestního zákona z roku 2007

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon se v praxi používal téměř 50 let. Již delší dobu probíhaly diskuse o potřebě rekonstrukce trestního zákona zejména z důvodu jeho nesystematičnosti a nesourodosti. Výsledkem bylo předložení vládního návrhu nového trestního zákoníku k projednání poslanecké sněmovně v roce 2007. Návrh obsahoval řadu změn oproti předešlé právní úpravě, kdy jednou z nich byl i návrh postihnout euthanasii jako samostatnou skutkovou podstatu trestného činu. Tou se mělo stát ustanovení § 115 návrhu zákona nazvané usmrcení na žádost. Tento trestný čin byl zařazen v hlavě I. dílu I. zvláštní části návrhu zákona nazvaném trestné činy proti životu. Ustanovení § 115 se po rozsáhlých diskusích nestalo součástí schváleného návrhu trestního zákoníku.

Znění ustanovení § 115 trestního zákoníku, bylo následující:

„Usmrcení na žádost:

(1) Kdo ze soucitu usmrtí nevléčitelně nemocnou osobu, která trpí somatickou nemocí, na její vážně míněnou a naléhavou žádost, bude potrestán odnětím svobody až na šest let.

(2) Vážně míněnou a naléhavou žádostí se rozumí svobodný a určitý projev vůle osoby starší osmnácti let, která není zbavena ani omezena ve

způsobivosti k právním úkonům a není stížena duševní poruchou, jednoznačně a důrazně směřující k jejímu vlastnímu usmrcení.²⁰⁷

6.1.1. Důvodová zpráva k návrhu trestního zákona

V důvodové zprávě k návrhu trestního zákoníku je výslovně uveden záměr zákonodárce zavést vedle privilegované skutkové podstaty vraždy novorozeného dítěte matkou, další specifickou privilegovanou podstatu usmrcení na žádost v ustanovení § 115. Privilegovaná skutková podstata je taková, která jednání popsané v základní skutkové podstatě určitým způsobem polehčuje, činí jej méně závažné. Snahou zákonodárce bylo odlišit tento způsob úmyslného usmrcení od běžné vraždy, kdy vražda představuje oproti usmrcení na žádost čin závažnější, což také odráží rozmezí trestní sazby stanovené pro tyto trestné činy. Nejedná se tedy o úplnou beztrestnost takového jednání, ale jeho nižší trestnost. Zatímco v § 115 za usmrcení na žádost lze uložit trest odnětí svobody ve výměře maximálně 6 let, za vraždu lze dle § 113 vládního návrhu uložit až 18 let odnětí svobody.

Česká právní úprava se v tomto nechala inspirovat úpravou zahraniční, jak uvádí vládní návrh, například úpravou německou či rakouskou. Avšak oproti zahraničí je pojetí této skutkové podstaty v českém právu omezené ve dvou směrech. Zaprvé, aby bylo jednání kvalifikováno jako skutková podstata dle § 115, je nutné, aby osoba jednala z omluvitelné pohnutky zejména ze soucitu, a zároveň je nutné, aby pacientův zdravotní stav byl vyvolán somatickou nevléčitelnou nemocí. Předpokladem je tedy motiv jednajícího, jímž je zejména soucit s trpícím pacientem a kvalifikované onemocnění pacienta. Zároveň tato skutková podstata privileguje pouze euthanasii voluntární, tedy takovou, která je učiněna v důsledku žádosti pacienta nehledě na to, zda se jedná o euthanasii aktivní či pasivní.

Toto ustanovení se nevztahuje na některé specifické případy, které by se za usmrcení na žádost daly taktéž považovat. Jedná se o případy, kdy pacient, který je od lékaře plně informovaný o svém zdravotním stavu a možnostech jeho léčby, nedá souhlas k provedení určitého zákroku, v důsledku čehož může nastat pacientova smrt. Spadají sem taktéž situace, kdy ze stejného důvodu lékař

²⁰⁷ VANTUCH, P. *Právní rádce, Návrh trestního zákoníku* [online]. c2005 [cit 5.3.2013] dostupné z: <<http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-16021900-navrh-noveho-trestniho-zakoniku>>

nezahájí životně důležitou léčbu, nebo je taková léčba přerušena, protože pacient nedá souhlas k jejímu pokračování. Je tomu z toho důvodu, že uvedené případy jsou již pokryty existující právní úpravou. V době předložení návrhu trestního zákona se jednalo o úpravu obsaženou § 23 odst. 2 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, který uváděl, že vyšetřovací a léčebné úkony lze provádět pouze se souhlasem nemocného, nebo lze-li tento souhlas předpokládat. Pokud nemocný odmítá souhlas k léčbě či zákroku dát, je nutné, aby lékař od něj vyžádal výslovné písemné prohlášení o tom, že si léčbu nepřeje, neboli revers. Zákon myslel i na problematiku dětí a osob zbavených způsobilosti k právním úkonům, kdy umožňoval ošetřujícímu lékaři rozhodnout o provedení zákroku, pokud rodič nebo opatrovník souhlas odepřeli. Důvodová zpráva výslovně odkazuje na tehdy účinný zákon č. 20/1966, který však byl v roce 2011 nahrazen novým zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. (viz předchozí kapitola). Dále tato skutková podstata nepokrývá situace, kdy dojde ke zkrácení života pacienta v důsledku toho, že lékař mu v souladu se svou povinností uvedenou v Etickém kodexu lékařské komory a totiž tišit bolest osob umírajících a nevléčitelně nemocných podává stále se zvyšující množství medikamentů sloužících k tišení bolesti.²⁰⁸

6.2. Otázka legalizace euthanasie

6.2.1. Svolení k euthanasii jako psychologický a právní problém

V následující části se zaměřím na legislativní snahy legalizace euthanasie v České republice a otázky, které v souvislosti s tímto krokem vyvstávají. Pokud bychom provádění euthanasie připustili jako možné, museli bychom se vypořádat s nejednou zásadní otázkou. Jednou z nejzákladnějších by však byla míra autonomie osob, u nichž má být euthanasie provedena. Předpokladem euthanasie by mělo být vždy svobodné rozhodnutí dotčené osoby, což znamená, že může být provedena pouze z vůle pacienta, na jeho žádost. Problém však může spočívat v tom, zda vůle pacienta je opravdu svobodná, respektive zda osoba, která vůli činí, je k tomu způsobilá. Nezbytným předpokladem by tedy v každém konkrétním případě bylo podrobné psychiatrické vyšetření „žadatele“ o euthanasii, zda je pro

²⁰⁸ Sněmovní tisk 744/0 část č. 1/6 , návrh trestního zákoníku [online], [cit 7.3.2013] dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=13060>>

učinění tohoto rozhodnutí plně duševně způsobilý. Zda jeho touha zemřít není například v důsledku klinické deprese či jiné psychické poruchy.²⁰⁹ Problém však nastává, jestliže se pacient již ve stavu nezpůsobilosti nachází. Například nevléčitelně nemocná osoba, která je pod vlivem silných tlumících medikamentů, logicky není plně schopná činit právní rozhodnutí závažnějšího charakteru, čímž rozhodnutí o ukončení svého života bezesporu je.²¹⁰ Pro takovéto případy se nabízejí dvě možná řešení, která se souhrnně označují jako předběžná prohlášení. První z nich lze označovat jako „životní vůle“. Tento institut pochází ze Spojených států amerických. „Životní vůle“ sepisuje osoba, která je způsobilá k právním úkonům, a vyjadřuje v něm, pro případ své pozdější nezpůsobilosti, možnosti a způsoby léčby, kterým dává přednost.²¹¹ Problémem tohoto dokumentu je jeho obecnost. Je sepisován v době, kdy osoba nemůže předpokládat, jaké zdravotní problémy u ní v budoucnu mohou nastat, a tak jen těžko může do budoucna formulovat svoji vůli.²¹² Druhým institutem, který se zde uplatňuje, je léčebná plná moc. Ta umožňuje, aby pacient s plnou způsobilostí v tomto dokumentu dlouhodobě či trvale zplnomocnil jinou osobu, aby za něj pro případ jeho budoucí nezpůsobilosti rozhodovala o léčebných postupech. Předpokladem je, že tuto osobu poučí o svých přáních při určitých možných situacích. Výhodou tohoto způsobu je, že zmocněnec se může rozhodovat na podkladě skutečně nastalých událostí a lépe tak zvažovat možnosti a postupy pro pacienta nejvhodnější.²¹³ Na základě těchto dokumentů lze za určitých okolností provést i nevyžádanou euthanasii, tedy usmrcení nezpůsobilých jedinců. Jedná se zejména o případy, kdy se narodí těžce tělesně postižené dítě, nebo o pacienty, kteří se nacházejí v trvale vegetativním stavu. Tito pacienti se dostali do stavu nezpůsobilosti v důsledku těžkého poškození hlavy. Následkem toho nejsou schopni sami polykat a tak jsou trvale odkázáni na umělou výživu.²¹⁴ Usmrcení osob, které nejsou samy schopny z různých důvodů rozhodnout o své smrti, je ještě větším zásahem do autonomie člověka, a proto je zapotřebí být v souvislosti s otázkou nevyžádané euthanasie ještě obezřetnější.²¹⁵

²⁰⁹ ZIMEK, J. *Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. I. Vydání*, Brno: Masarykova universita, 1995. str. 27

²¹⁰ *Důstojnost lidského života*, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o. 199, str. 99

²¹¹ *Eutanazie ano či ne*, přeložila Eva Masnerová, Praha: Dita 1996, str. 162

²¹² *Eutanazie ano či ne*, přeložila Eva Masnerová, Praha: Dita 1996, str. 164

²¹³ *Eutanazie ano či ne*, přeložila Eva Masnerová, Praha: Dita 1996, 165

²¹⁴ *Eutanazie ano či ne*, přeložila Eva Masnerová, Praha: Dita 1996, str. 174

²¹⁵ *Eutanazie ano či ne*, přeložila Eva Masnerová, Praha: Dita 1996, str. 168

6.2. 2. Návrh zákona o důstojné smrti

V září roku 2008 předložila senátorka Václava Domšová ze senátorského klubu nezávislých návrh zákona, který měl uzákonit euthanasii. Senátorka Domšová se nechala slyšet, že s tímto návrhem přišla zejména z toho důvodu, že považuje za nutné se nad tématem asistované sebevraždy aktivně zamyslet a diskutovat a doposud žádný ze zákonodárců s podobným zákonným návrhem nepřišel.²¹⁶ "Obraceli se na mě lidé, které tahle věc trápí, a já jim naslouchala. Byla jsem si vědoma toho, že zákon nemůže na první pokus projít. Ale chtěla jsem rozpoutat diskusi na parlamentní půdě, protože po tom voliči volali. Nebyla jsem vyslyšena, ale myslím, že je nutné o této věci v parlamentu mluvit," uvedla Václava Domšová.²¹⁷

Jak uvádí důvodová zpráva k zákonu o důstojné smrti, účelem tohoto zákona je pomoci vyřešit situaci pacientům, jejichž zdravotní stav je beznadějný. Euthanasie by tedy byla přípustná pouze u osob, které jsou ve stavu trvalého fyzického či psychického utrpení v důsledku závažné a nevléčitelné nemoci, tedy u pacientů, kteří se nacházejí v terminální fázi nemoci. Tento zákon by umožňoval důstojný odchod těchto osob.²¹⁸ Zákon výslovně zvolil jako jedinou možnou formu euthanasie tzv. asistovanou sebevraždu, kterou zákon upřednostnil před aktivní euthanasií a to zejména z toho důvodu, že nepřenáší takovou míru zodpovědnosti na samotné lékaře. V tomto případě si pacient vyvolá smrt vlastní rukou, aplikací smrtící látky za odborné pomoci zdravotnického personálu. Vedle toho důvodová zpráva zákona explicitně vylučuje formu aktivní euthanasie. Jednalo by se o takové situace, kdy osoby, které předpokládají, že se v důsledku své nemoci dostanou do tzv. stavu nezměnitelného bezvědomí, by mohly předem na základě písemné žádosti udělit lékaři souhlas se svým usmrcením. Díky této písemné žádosti by se jednání lékaře, které by za normálních okolností bylo považováno za trestný čin vraždy, stalo beztrestným. Zákon však s touto

²¹⁶ *Novinky*, *Senát má na stole zákon o euthanasii* [online] c2008 [cit 8.3.2013] dostupné ze: <<http://www.novinky.cz/domaci/145490-senat-ma-na-stole-zakon-o-eutanazii.html>>

²¹⁷ HRONÍK, J. *Parlamentní listy, To není život, chci umřít. Jak je to s českou euthanasií* [online], c2012 [cit 8.3.2013] dostupné z: <<http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/To-neni-zivot-chci-umrit-Jak-je-to-s-ceskou-eutanazii-228083>>

²¹⁸ *Idnes*, *Senátorka oficiálně předložila návrh na uzákonění eutanazie* [online], poslední revize: 20. 7.2008 [cit 8.3.2013], dostupné ze: http://zpravy.idnes.cz/senatorka-oficialne-predlozila-navrh-na-uzakoneni-eutanazie-p5q-/domaci.aspx?c=A080720_110449_domaci_klu

variantou, kdy by lékař vyvolal smrt pacienta aktivním jednáním, výslovně nepočítá.²¹⁹

6.2.2.1. Podmínky provedení důstojné smrti

Návrh zákona v prvním paragrafu nejprve vymezuje pojem důstojná smrt: „Důstojnou smrtí se pro účely tohoto zákona rozumí ukončení života osoby (pacienta) na její vlastní žádost s vědomou, odbornou pomocí jiné osoby za podmínek stanovených tímto zákonem“²²⁰

Aby bylo možné euthanasii provést, je dle návrhu zákona potřeba plnit několik přísných podmínek. K důstojné smrti lze přistoupit pouze tehdy, pokud se pacient nachází ve zdravotním stavu, který je beznadějný a nastal v důsledku nahodilé či dlouhodobé závažné a nevléčitelné nemoci. Současně zde vystupuje i požadavek subsidiarity, kdy zbavení života je možné provést až po vyčerpání všech léčebných postupů, které by vedly ke zlepšení zdravotního stavu. Zároveň vyslovuje výjimku, kdy k důstojné smrti není možné přistoupit pouze na základě stáří, úrazu či bezmocnosti. Důstojné smrti může napomáhat pouze lékař, popřípadě farmaceut, který připravuje smrtící látku, kdy žádná z těchto osob k tomuto jednání nemůže být nucena. Posledním předpokladem je písemná, vlastnoručně sepsaná žádost pacienta, který musí být v době sepisování žádosti plně způsobilý k právním úkonům a plně při vědomí. V tomto ohledu návrh zákona v určitém směru částečně využívá výše zmíněný institut „Životní vůle“, když pacient pro případ, že se dostane do výše zmíněného zdravotního stavu, v jehož důsledku nebude právně způsobilý rozhodnout o ukončení vlastního života, předem sepisuje tuto žádost. Návrh zákona myslí i na případy, kdy osoba neumí číst, psát nebo je nevidomá. V § 2 odst. 2. je zakotvena beztrestnost lékaře popřípadě farmaceuta, který by byl díky tomuto ustanovení vyňat z působnosti trestního zákona, jestliže při svém postupu dodrží podmínky stanovené tímto zákonem.²²¹

²¹⁹ *Euthanasie-dobrá smrt, Návrh zákona o důstojné smrti* [online] c2009 [cit 8. 3. 2013] dostupné z: <<http://eutanasie-dobrasmrt.bluefile.cz/?akce=paragraf&id=11>>

²²⁰ *Euthanasie-dobrá smrt, Návrh zákona o důstojné smrti* [online] c2009 [cit 8.3.2013] dostupné z: <<http://eutanasie-dobrasmrt.bluefile.cz/?akce=paragraf&id=11>>

²²¹ *Euthanasie-dobrá smrt, Návrh zákona o důstojné smrti* [online] c2009 [cit 8.3.2013] dostupné z: <<http://eutanasie-dobrasmrt.bluefile.cz/?akce=paragraf&id=11>>

6.2.2.2 Postup lékaře

Návrh zákona stanovuje další tři podmínky na postup lékaře, které je nutno k provedené důstojné smrti splnit. Ošetřující lékař musí pacienta informovat o jeho zdravotním stavu a možnými postupy léčby. Zároveň musí s pacientem provést o jeho žádosti 3 přiměřeně časově oddělené rozhovory, ze kterých musí nabýt dojmu, že jeho žádost je dobrovolná a že je toto jediné možné východisko z dané situace. Ošetřující lékař zároveň musí případ konzultovat s nezávislým lékařem, aby konkrétní situace byla posouzena co nejobjektivněji. Pokud konzultující lékař pojme pochybnost o důvodnosti důstojné smrti, je potřeba postup konzultovat s dalším lékařem. Následně § 9 zmocňuje Ministerstvo zdravotnictví, aby prováděcím předpisem upravilo lékařské postupy při provádění důstojné smrti. Po provedení důstojné smrti musí lékař vyplnit formulář vyhotovený Ministerstvem zdravotnictví a doručit mu jej.²²²

Návrh zákona o důstojné smrti je se svými 16 paragrafy velmi strohou právní úpravou. A ačkoliv předpokládá konkretizaci formou vyhlášky Ministerstva vnitra, postrádá řešení mnoha dalších otázek, které se k takto závažnému kroku, jako je legalizace euthanasie, váží. Například poslanec MUDr. Josef Janeček se v souvislosti s projednáváním trestnosti euthanasie vyjádřil i k otázce její legalizace, kdy uvádí, že řada nemocných a starých lidí se během svého života vysloví, že by raději zemřeli, přitom ve skutečnosti tomu tak není. „Ono slovní vyjádření, že chci zemřít a přeji si to, vůbec není volání po smrti a vyhovění dikci tohoto zákona. Je to naopak volání po životě, tj. mluvte se mnou, starejte se o mě, pomozte mi, vždyť já tu chci být s vámi. Ta věc je totiž fakticky přesně obráceně, než je napsaná v návrhu zákona. Skutečné utrpení, které může existovat, je utrpení společenské, utrpení ze ztráty sociálních vazeb, tedy je to něco, co tato společnost dluží, na co má starý člověk nárok. Měla by to řešit tím, že mu tuto službu poskytne, nikoli tím, že ho zcela legálně pošle na onen svět.“²²³

S tím souhlasí i mnohé výzkumy v oblasti psychologie. Z psychologického hlediska je totiž rozhodnutí k euthanasii, jak již bylo řečeno, vlastně shodné s

²²² *Euthanasie-dobrá smrt, Návrh zákona o důstojné smrti* [online] c2009 [cit 8.3.2013] dostupné z: <<http://eutanasie-dobrasmrt.bluefile.cz/?akce=paragraf&id=11>>

²²³ VANTUCH, P. *Právní rádce, Návrh trestního zákoníku* [online]. c2005 [cit 5.3.2013] dostupné z: <<http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-16021900-navrh-noveho-trestniho-zakoniku>>

rozhodnutím spáchat sebevraždu. V důsledku není již velkým rozdílem, zda svůj život osoba ukončí vlastní rukou, či o to požádá lékaře. Výzkumy ukazují, že pokud se osoby, které mají během života k euthanasii kladný postoj, stanou obětí vážné choroby a skutečně se dostanou do situace, kdy rozhodnutí o předčasném ukončení jejich trápení je aktuální, nemají na tomto kroku sebemenší zájem a to i přesto, že trpí velkými bolestmi. Od těchto případů musíme odlišit pacienty, kteří se už během svého života cítili opuštěni a izolováni a trpěli depresemi. V takovýchto případech je vlastně přání euthanasie přáním sebevraždy a přichází v důsledku zoufalství, nikoliv racionálního rozhodnutí vyrovnaného jedince.²²⁴

²²⁴ *Důstojnost lidského života*, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o. 199, 107 s., str. 97

7. Závěr

Tato diplomová práce se zabývá problematikou práva na život a to jak z teoretického hlediska, tak z pohledu praktických dosahů tohoto ustanovení. Právo na život je právem přirozeným, které je garantované každému jedinci od narození do smrti bez rozdílu a spolu s dalšími právy obsaženými v hlavě II. oddílu 1. Listiny jsou založeny na doktríně nedotknutelnosti osoby, jejímž úkolem je chránit tato fundamentální práva o to jak ve vztahu ke státní moci, tak k ostatním jednotlivcům. Úkolem této doktríny je zajistit komplexní ochranu člověka jak po stránce jeho fyzické a duševní integrity, tak ochranu soukromí. Tato ochrana je zajišťována prostřednictvím státní moci a je založena na povinnosti státu zdržet se zásahů do práv osob, tedy na tak zvaném negativním statusu a zároveň na aktivním působení veřejné moci, jehož cílem je v tomto případě ochrana lidského života a zdraví. Charakter nezadatelnosti, nezrušitelnosti, nezcizitelnosti a nepromlčitelnosti je vlastní všem právům a svobodám. Ačkoliv obsah těchto principů není předmětem žádné legální definice, v souhrnu mají za úkol chránit dobytost a existenci těchto práv jako práv subjektivních. Nezbytným předpokladem pro řádné fungování společnosti je stanovení hranic výkonu práv a svobod, které vychází z čl. 4. Listiny a zakládá základní pravidla pro vytyčení jejich mezí. Právo na život je přiznáno každému, podle současného právního výkladu každému narozenému jedinci a to bez ohledu na jeho pohlaví, rasu či náboženské vyznání. Kdy ze subjektivního charakteru toho práva vyplývá možnost každého disponovat se svým životem, rozhodovat o něm, avšak při tom je třeba respektovat rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, ve kterém vyslovil názor, že z práva na život nelze vyvozovat i právo na smrt, tedy právo ukončit svůj život jak vlastní tak cizí rukou zejména formou euthanasie. Lidský jedinec je zároveň považován za objekt tohoto práva a to zejména v souvislosti s nakládáním s lidskými orgány a péčí státu o lidské zdraví a život. Diskutabilní je problematika lidského plodu a jeho postavení v českém právu. Zákonomárci v České republice se k této problematice výslovně nevyjadřuje, přesto lze z dikce článku 6 dovodit, že embryo představuje určitou hodnotu, kterou je potřeba chránit ještě před jeho narozením. Je považováno za pouhou biologickou součást těla matky, které není přiznáno právo na život jako takové a každá matka je současně nadána osobnostním právem rozhodovat o svém těhotenství a je pouze v její dispozici, zda se rozhodne své těhotenství ukončit či

nikoliv. Odstavce 2 a 3 čl. 6 uvádí, že „Nikdo nesmí být zbaven života. Trest smrti se nepřipouští“. Negativně vymezují obsah práva na život a jejich prostřednictvím je lidskému životu poskytována ochrana na ústavní úrovni. Protiprávnost takového jednání, které způsobuje zbavení života jedince, je upravena normami trestního práva prostřednictvím skutkových podstat mnoha trestných činů, zejména těch, které se nacházejí v prvním díle trestního zákoníku nesoucí název trestné činy proti životu. Trestní zákoník sankcionuje veškerá jednání, která jakýmkoliv způsobem narušují integritu člověka po všech jeho stránkách a poskytuje ochranu i počatému plodu včetně matky samotné před nezákonným ukončením těhotenství. Česká republika se v roce 1990 novelou trestního zákoníku, ze kterého vypustila jako jednu z možných sankcí trest smrti, zařadila mezi civilizované evropské státy, které plně respektují a chrání základní lidské hodnoty. Zakotvením zákazu trestu smrti jasně vyjádřila svůj postoj k této problematice, která je i v současnosti stále ožehavou otázkou. Řada stoupců retencionismu stále podporuje znovuoobnovení trestu smrti, když argumentují jeho odstrašujícím a preventivním účinkem a zároveň i jeho represivní funkcí, jakožto odplata za spáchání některého z nejzávažnějších trestných činů. Poslední odstavec článku 6 formuluje určitou výjimku z předešlého zákazu. Listina zde výslovně odkazuje na zákonnou úpravu, kterou je v tomto případě opět trestní zákoník, který uvádí tak zvané okolnosti vylučující protiprávnost, mezi něž řadí nutnou obranu, krajní nouzi, svolení poškozeného, přípustné riziko a oprávněné použití zbraně. Tento institut formuluje určité situace, které mají za následek, že čin jinak trestný od samého počátku není za trestný považován, protože u něj chybí jeden z formálních znaků, jímž je protiprávnost. V současné době je problematika lidských práv předmětem řady mezinárodních dokumentů vytvořených jak na mezinárodní tak na evropské úrovni. Většina lidskoprávních dokumentů vznikla v rámci nejrůznějších mezinárodních organizací, kdy významnou událostí z hlediska garance a ochrany lidských práv byl vznik Organizace spojených národů v reakci na bezpráví probíhající za druhé světové války. Právo na život jako takové, ale i otázka trestu smrti či dovoleného zbavení života je obsažena v nejrůznějších mezinárodních úmluvách například Všeobecné deklaraci lidských práv vzniklé právě na půdě OSN, Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod či Chartě základních práv Evropské unie, které sjednocují ochranu lidských práv na území Evropy. S ohledem na obdobný historický vývoj evropských zemí je koncepce lidských práv v těchto státech vcelku totožná.

Jednotlivým prvkem byl zejména vznik Evropské úmluvy v rámci Rady Evropy, která mimo jiné přiblížila koncepci lidských práv ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku s pojetím těchto práv v zemích kontinentální Evropy a to tím, že jí dala první psaný katalog lidských práv. Přinesla tedy první kodifikaci v oblasti lidských práv vůbec. V současné době je stále diskutabilní problematika umělého přerušování těhotenství a to i přesto, že česká legislativa k této otázce vyjádřila prostřednictvím zákonné úpravy, která tento zákrok umožňuje, jasný postoj. Interrupce neboli umělé přerušování těhotenství představuje úmyslné odstranění lidského zárodku z matčina těla, které je uskutečňováno lékařem. Rozhodnutí o provedení interrupce může předcházet mnoho různých skutečností, obecně vzato lze shrnout do dvou základních oblastí a to indikace zdravotní a indikace sociální. Zdravotní důvody spočívají zejména v ohrožení života či zdraví matky, nebo plodu samotného, oproti tomu důvody sociální lze spatřovat v nepříznivých sociálních podmínkách rodičů či obtížných rodinných poměrech. Právní úprava umělého přerušování těhotenství se liší stát od státu a to zejména ve způsobu legislativního řešení přípustnosti tohoto zákroku od absolutní nepřipustnosti umělého přerušování těhotenství, trpění potratů v omezené míře, až po úplnou rozhodovací volnost ženy. Česká republika prošla v oblasti interrupčního zákonodárství značným vývojem. Před rokem 1957 byla interrupce přípustná pouze ze zdravotních důvodů, následně byly tyto důvody rozšířeny i na sociální. Až do přijetí zákona č.66/1986 Sb., o umělém přerušování těhotenství podléhala žádost ženy o interrupci povolení od speciální komise – ONV, díky této nové právní úpravě bylo plně uznáno rozhodovací právo ženy o svém těhotenství, kdy k přerušování těhotenství je možné provést na základě žádosti ženy, do dvanáctého týdne jejího těhotenství, nebrání-li tomu zdravotní důvody. Neméně ožehavé je téma euthanasie, kterou lze vyložit jako jednání lékařského personálu, jehož smyslem je uspišit smrt druhého. Tato problematika postavila proti sobě dvě názorové skupiny a totiž zastánce a odpůrce euthanasie. Euthanasie může mít různé formy, kdy obecně ji lze rozdělit na euthanasii aktivní, tedy takovou, kdy smrt člověka je způsobena v důsledku aktivního jednání další osoby, či pasivní, která spočívá v úmyslném opomenutí lékaře, tedy jeho nečinnosti, která může být buďto na přání pacienta či z jeho vlastní iniciativy. V současné době je zakotvení euthanasie v právních rádech evropských zemí spíše výjimkou. I Česká republika se k této otázce staví negativně. Přestože v roce 2008 byl předložen návrh zákona o důstojné smrti, který zaváděl legalizaci pasivní formy euthanasie, tento návrh

neprošel a toto jednání je dle českého právního řádu stále považováno za trestné. Přestože v roce 2007 se v souvislosti s návrhem na velkou novelu trestního zákoníku objevila snaha o zakotvení speciální skutkové podstaty euthanasie nazvané usmrcení na žádost, současná právní úprava obsažená v trestním zákoníku tento trestný čin neobsahuje, a proto je euthanasie nejčastěji kvalifikována jako trestný čin vraždy, popřípadě jako mírněji trestný čin zabití. Žádná osoba tedy nemá právo požádat jiného o to, aby jej usmrtil. Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování však zakotvuje právo pacienta odmítnout lékařskou péči, jejímž důsledkem může být právě smrt pacienta.

Resumé

The aim of this dissertation is to analyze the right to life embedded in the Czech constitutional law as well as in the international law. I have chosen this topic for its importance and effects in real life. Although the question of right to life seems to be only theoretical, it in fact widely affects our practical life. Right to life is an essential right and every human being is guaranteed this right from birth to death without exception. It is based on the doctrine of inviolability of a person and along with other rights it is included in Chapter two, Section one of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms. The role of the doctrine is to ensure physical and emotional security for every individual. The concept and embedding of the right to life has changed over time and developed along with Czech states and their legislation. The most important moment was the creation of a separate list of human rights, the Charter of Fundamental Rights and Freedoms. Article 6, paragraph one of the Charter guarantees the right to life to every human being that is born. It also provides a certain level of protection to a human fetus, an unborn individual that cannot be deemed as an individual legal entity with the right to life. Paragraph two and three of this Article aim to ensure protection of the right to life declared in paragraph one. The Charter expressly states that a human being has the right not to be unjustly killed by another human being. The Penal Code punishes all actions breaching in any way the integrity of a human being. The Czech Republic expressed its position regarding the question of death penalty in its amended 1999 Penal Code. It has been omitted from the list of punishments, which means that today this absolute punishment cannot be given or performed. There are still many supporters of retention who call for reestablishment of the death penalty. The question of human rights is the subject of many international and European documents such as Universal Declaration of Human Rights adopted by the United Nations General Assembly, Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms or the European Convention on Human Rights. Currently the question of abortion is ever more discussed although the Czech legislation has amended its law and enables this intervention. Abortion or the purposely-induced termination of pregnancy means the removal or expulsion of a fetus or embryo from the mother's uterus by a surgeon. The reasons for abortion may include economic problems such as the family's poor social background, as well as health risks, mainly threat to life and health of the mother

or the fetus. At first, abortion in the Czech Republic was permitted for health reasons only and was subject to the consent by a select committee. The 1986 amendment gave preference to the mother's right to decide about her pregnancy. Euthanasia is an equally discussed topic. Euthanasia is a medical practice of intentionally ending a life in order to relieve pain or suffering. At the moment, embedding of euthanasia in European legislative systems is quite rare. The Czech Republic has a negative attitude to this matter. There were unsuccessful efforts to legalize euthanasia in the Czech Republic in 2008. The Czech law sees euthanasia as a criminal offence most often qualified as murder or manslaughter.

Literatura a prameny

Literatura knižní a časopisecká

KLÍMA, K. a kol., Praktikum českého ústavního práva 3. Rozšířené vydání.

Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 600 s. ISBN 978-80-7380-173-1

KLÍMA, K. a kol. Komentář k Ústavě a Listině. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 1019 s.

ISBN 80-86898-44-X

KLÍMA, K. a kol. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk,

2009. 2 sv. ISBN 978-80-7380-140-3.

WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., POSPÍŠIL, I. a kol. Listina základních práv a svobod, Komentář, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, 931s. ISBN 978-80-

7357-750-6

BLAHOŽ, J., BALAŠ V., KLÍMA, K. Srovnávací ústavní právo. 4 přepracované a doplněné vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2011, 524 ISBN 978-80-7357-

629-5

KLÍMA, K. a kol., Státověda 2 rozšířené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk 2011. 431 s.

ISBN 978-80-7380-296-7

PAVLÍČEK, V. a kol., Ústavní právo a státověda, II díl, část 2., Ústavní právo české republiky. Praha: Linde, 2004. 241 s. ISBN 80-7201-472-2

KLÍMA, K. Ústavní právo 3. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 759 s.

KLÍMA, K. Ústavní právo 4. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 786 s.

ISBN 978-80-7380-261-5

ZOUBEK, V., Lidská práva – globalizace – bezpečnost. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007,

510 s. ISBN 978-80-7380-026-0

KNAPP, V. Teorie práva, Praha: C.H Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

ŠEVČÍK, V. Právo a ústavnost v České Republice 1 vydání, Praha: EUROLEX

BOHEMIA s.r.o. 2002, s. 356 ISBN 80-86432-14-9

GERLOCH, A., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V., Ústavní systém české republiky: Základy českého ústavního práva. 2 přepracované a doplněné vydání, Praha: PROSPEKTRUM 1996, 320s. ISBN 80-7175-041-7

NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., Šámal, P. Trestní právo hmotné 2., Zvláštní část, 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, 600s. ISBN 978-80-7357-509-0.

JELÍNEK, K. a kol. Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, 912s. ISBN 978-80-87212-49-3

ZIMEK, J. Právo na život: Vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život. 1. Vydání, Brno: Masarykova universita, 1995. 36 s. ISBN 80-210-1140-8

Důstojnost lidského života, přeložil Marek Skovajsa, Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o. 199, 107 s. ISBN 80-7021-302-7

ŠTĚPÁN, J., Právo a moderní lékařství, Praha: Panorama 1989, 348 s. ISBN 80-7038-068-3

VONDRÁČEK, L., Kurzová, H., Zdravotnické právo – pro praxi a posluchače lékařských fakult, Praha: Karolinum 2001, 142 s. ISBN 80-246-0531-7

Interrupce ano nebo ne – důvody proti interrupcím, přeložil Karel Dachovský, Praha: Řád 1992, 22 s. ISBN 80-901189-3-3

Eutanazie ano či ne, přeložila Eva Masnerová, Praha: Dita 1996, 210 s. ISBN 80-85926-07-5

KUBA, J. Filosofie lidských práv a právo, Plzeň: Západočeská universita v Plzni 1999, 146 s. ISBN 80-7082-540-5

KOHNŮVÁ, J. Člověk a lidská práva- dokumenty OSN k lidským právům, Praha: nakladatelství Socialistické akademie 1969, 102 s.

VARVAŘOVSKÝ, P. Základy práva – o právu, státě a moci, Praha: ASPI publishing, 2004, 396 s. ISBN 80-7357-038-6

KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E. Ústavy států evropské unie – díl 1., Praha: Linde Praha a.s., 2004, 795s. ISBN 80-7201-466-8

BLAHOŽ, J., BALAŠ, V., KLÍMA, K. Srovnávací ústavní právo. 4 přepracované a doplněné vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2011, 524 s. ISBN 978-80-7357-629-5

ŠPINKOVÁ, M., ŠPINKA, Š., Euthanasie: Víme, o čem mluvíme? Praha: Hospicové občanské sdružení Cesta domů, 2006. 42 s. ISBN 80-239-859-2-2

FLEGL, V., Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR, Praha: C. H. Beck 1997, 237 s. ISBN 80-7179-149-0

FLEGL, V. Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv, Praha: C.H. Beck 1997, 292 s. ISBN 80-7179-125-3

BESTOVÁ, C., Trest smrti v českoněmeckém porovnání, Brno: Doplněk 1996, 178 s. ISBN 80-85765-56-X.

JAHNSOVÁ, A., KUČA, R. Právní aspekty euthanasie. Právní rozhledy 5. ročník číslo 7/1997. 392 s. ISSN 1210-6410

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů

Zákon ČNR č. 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství, ve znění dalších předpisů

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>

Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020106>, dostupné z: <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CzechTch%C3%A8que.pdf>>

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, dostupné z: <http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>

Dohoda mezi smluvními stranami Severoatlantické smlouvy o statusu jejich ozbrojených sil, dostupné z: <http://www.podnikame.cz/smlouvy/index.php?co=ss02001>

Charta základních práv Evropské unie, dostupné z: <http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf>

Soudní rozhodnutí:

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 6. 1995, sp. zn. To 102/95

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 25.11. 2008, sp. zn. 4 Tz 89/2008

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 6. 2001, sp. zn. 30 Cdo 2976/2000

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22.10. 2002, sp.zn. II ÚS 317/01

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9.9. 2004, sp.zn. 459/2003

Další zdroje:

PRUDIL, L. *Status lidského embrya v českém právu* [online]. [cit. 5.1. 2013] dostupné z: <<http://www.med.muni.cz/UCB/prudil%20txt001.htm>>

KLEKER, A. IUS WIKI, *Ústava 9. Května* [online]. poslední revize: 9.3.2012 [cit. 8.2.2013]. dostupné z: <<http://www.ius-wiki.eu/historie/pfuk/cech/zkouska/skupina-b/otazka-31>>

POLOCHOVÁ, I. *idnes, V USA posílají na smrt méně lidí. Je to drahé a prokazují se justiční omyly* [online]. c2009, poslední revize: 18.12.2009 [cit. 20.3.2013]. dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/v-usa-posilaji-na-smrt-mene-lidi-je-to-drahe-a-prokazuji-se-justicni-omyly-1q3/zahranicni.aspx?c=A091218_133536_zahranicni_ipl>

Idnes, Senátorka oficiálně předložila návrh na uzákonění eutanazie [online], poslední revize: 20. 7.2008 [cit. 8.3.2013], dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/senatorka-oficialne-predlozila-navrh-na-uzakoeni-eutanazie-p5q-/domaci.aspx?c=A080720_110449_domaci_klu>

Wikipedia, Trest smrti [online], poslední revize: 21. 2. 2013 [cit. 20.3.2013]. dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti>

Wikipedia, Hippokratova přísaha [online], poslední revize 1.3. 2013 [cit. 18.2. 2013]. dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hippokratova_p%C5%99%C3%ADsaha>

Centrum, Lucembursko je třetí zemí EU, kde bude legální eutanazie [online]. c2008 [cit. 1.3.2013]. dostupné z: <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=624002>>

PROCHÁZKOVÁ, M. *idnes, V českých zákonech se poprvé objeví pojistka proti eutanazii* [online]. c2011 [cit. 1.3.2013] dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/v-ceskych-zakonech-se-poprve-objevi-pojistka-proti-eutanazii-ptv-/domaci.aspx?c=A110713_152730_domaci_taj>

Vantuch, P. *Právní rádce, Návrh trestního zákoníku* [online]. c2005 [cit 5.3.2013] dostupné z: <<http://pravniradce.ihned.cz/c1-16021900-navrh-noveho-trestniho-zakoniku>>

Sněmovní tisk 744/0 část č. 1/6 , návrh trestního zákoníku [online], [cit 7.3.2013] dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=13060>>

Novinky, Senát má na stole zákon o euthanasii [online] c2008 [cit 8.3.2013] dostupné ze: <<http://www.novinky.cz/domaci/145490-senat-ma-na-stole-zakon-o-eutanazii.html>>

HRONÍK, J. *Parlamentní listy, To není život, chci umřít. Jak je to s českou euthanasií* [online], c2012 [cit 8.3.2013] dostupné z: <<http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/To-neni-zivot-chci-umrit-Jak-je-to-s-ceskou-eutanazii-228083>>

Euthanasie-dobrá smrt, Návrh zákona o důstojné smrti [online] c2009 [cit 8.3.2013] dostupné z: <<http://eutanasie-dobrasmrt.bluefile.cz/?akce=paragraf&id=11>>